

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра

Довженка

Кафедра теорії і методики дошкільної освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА В ГРУПАХ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Виконав:

Кривуля Єлизавета Юріївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта» за другим

(магістерським) рівнем вищої освіти

(спеціальність, предметна спеціальність/

спеціалізація, освітня програма)

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

(науковий ступінь, учене звання, посада)

Любива В. В.

(ініціали, прізвище)

Консультант:

_____
(науковий ступінь, учене звання, посада)

_____
(ініціали, прізвище)

Допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **А. П. Дмитренко**

(підпис) (ініціали, прізвище)

Дата захисту: «__» _____ 20__ р.

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

_____
_____
_____

Анотація. Дослідження спрямоване на теоретичне обґрунтування педагогічних умов створення комфортного предметно-розвивального середовища для дітей старшого дошкільного віку. Актуальність роботи зумовлена необхідністю адаптації освітнього простору відповідно до сучасних методологічних підходів (системного, особистісно орієнтованого, культурологічного та компетентнісного) та концепцій формування особистості дитини (І. Бех, Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський та ін.), а також нормативних документів, що регламентують освітню діяльність в Україні.

Метою роботи є дослідження педагогічних умов для забезпечення середовища, яке сприяє всебічному розвитку дітей, враховуючи їх індивідуальні та вікові особливості. В якості об'єкта виступає процес створення предметно-розвивального середовища, а предметом — педагогічні умови, що забезпечують комфортне та безпечне середовище для старших дошкільників.

Основні завдання включають уточнення поняття «предметно-розвивальне середовище», аналіз його особливостей, розробку діагностичного інструментарію, та обґрунтування моделі такого середовища.

Методи дослідження охоплюють аналіз і синтез літератури, що дозволяє структурувати та обґрунтувати науково-теоретичні засади досліджуваної проблеми. Практична значущість роботи полягає у розширенні педагогічних підходів до організації предметно-розвивального середовища, що підвищить якість освіти в дошкільних закладах України та забезпечить нові ресурси для розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: діти дошкільного віку, предметно-розвивальне середовище, педагогічні умови.

Annotation. The study is aimed at the theoretical substantiation of pedagogical conditions for creating a comfortable subject-developmental environment for children of senior preschool age. The relevance of the work is due to the need to adapt the educational space in accordance with modern methodological approaches (systemic, personality-oriented, cultural and competency-based) and concepts of the formation of the child's personality (I. Bekh, Sh. Amonashvili, V. Sukhomlynskyi, etc.), as well as regulatory documents regulating educational activities in Ukraine.

The purpose of the work is to study pedagogical conditions for providing an environment that promotes the comprehensive development of children, taking into account their individual and age characteristics. The object is the process of creating a subject-developmental environment, and the subject is pedagogical conditions that provide a comfortable and safe environment for senior preschoolers. The main tasks include clarifying the concept of «subject-developmental environment», analyzing its features, developing diagnostic tools, and substantiating the model of such an environment.

The research methods include the analysis and synthesis of literature, which allows structuring and substantiating the scientific and theoretical foundations of the problem under study. The practical significance of the work lies in expanding pedagogical approaches to the organization of the subject-developmental environment, which will improve the quality of education in preschool institutions of Ukraine and provide new resources for the development of children of senior preschool age.

Keywords: preschoolers, subject-developmental environment, pedagogical conditions.

ЗМІСТ

5

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ.....	9
1.1. Поняття та значення предметно-розвивального середовища в дошкільній освіті.....	9
1.2. Особливості створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку.....	16
1.3. Педагогічні умови створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку.....	29
Висновки до розділу 1.....	44
РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ГРУПАХ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	47
2.1. Діагностичний інструментарій для визначення рівнів якості предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку.....	47
2.2. Модель предметно-розвивального середовища в групі дітей старшого дошкільного віку з урахуванням виокремлених педагогічних умов.....	50
Висновки до розділу 2.....	63
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Наукова обґрунтованість розпочатого дослідження обумовлена покладеними в його основу: методологічними підходами (системним, особистісно орієнтованим, культурологічним, компетентнісним); концепціями, присвяченими вивченню особливостей формування особистості дитини (І. Бех, Ш. Амонашвілі, К. Вентцель, Я. Каменський, Я. Корчак, А. Макаренко, Й. Песталоцці, Ж. Руссо, В. Сухомлинський та ін.); науковими концептуальними підходами до організації суспільної дошкільної освіти (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, С. Кузьменко, Т. Поніманська).

Окрім того, у нормативних документах, які регламентують освітню діяльність, а саме в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні [1], Законі України «Про Освіту» [7], Законі України «Про дошкільну освіту» [6], Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI ст. [12], визначено основні принципи освіти в нашій державі, які передбачають орієнтацію на особистість, формування в неї свідомого, ціннісного ставлення до навколишньої дійсності і самої себе, забезпечення орієнтації на особистість як на представника певної статі.

Діти дошкільного віку найкраще вчаться та комфортніше почуваються в оточенні людей з якими мають гарні стосунки; у місці, де діти почуваються в безпеці, мають можливості досліджувати і навчатися граючись.

Коли ми вирішуємо відвідати улюблений ресторан, місцевий парк, спортивну арену чи дім хорошого друга, ми вмотивовані тим, що відчуваємо там задоволення від вражень, які отримуємо під час перебування, тому що нам там подобається. Думки про ці місця викликають у нас певні позитивні почуття, які пов'язані з речами, людьми, яких ми там бачимо; з тим, що ми відчуваємо, чуємо тощо.

Протилежні відчуття про місця, які ми не любимо відвідувати: як-от кабінет стоматолога, аеропорт або шумний ресторан. В одних місцях ми почуваємося розслабленими та комфортними, а в інших місцях ми можемо

почуватися напруженими, приголомшеними та розгубленими. Середовище впливає на нас різними способами. Воно може впливати на те, як ми себе відчуваємо, що ми робимо та як ми реагуємо в певних ситуаціях. Як і на дорослих, на дітей дошкільного віку впливає навколишнє середовище, навіть якщо вони ще не можуть висловити свої почуття витонченими способами.

Середовище розвитку дитини є простором її життєдіяльності, це умови, в яких проходить її життя в закладі дошкільної освіти (далі ЗДО), у тому числі природне предметно-розвивальне середовище власного «Я» дитини (О. Кононко, К. Крутій, О. Фунтікова). Добре організоване предметно-розвивальне середовище допоможе не тільки дітям розвиватися всебічно, а й педагогам задовольнити потреби дітей дошкільного віку під час ігор і занять.

Розумно спроектоване освітнє середовище в ЗДО з урахуванням індивідуальних особливостей дитини дошкільного віку є засобом індивідуального розвитку.

Метою нашої наукової розвідки є дослідити педагогічні умови створення комфортного для дітей дошкільного віку предметно-розвивального середовища.

Отже, **мета дослідження** теоретично обґрунтувати педагогічні умови створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – процес створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку

Предмет дослідження – педагогічні умови створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку

Завдання:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури уточнити зміст поняття «предметно-розвивальне середовище»; проаналізувати характеристики предметно-розвивального середовища та підходи до його організації.

2. Проаналізувати особливості створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку.

3. Розробити діагностичний інструментарій: визначити критерії, показники та рівні якості предметно-розвивального середовища в групах в групах дітей старшого дошкільного віку

4. Обґрунтувати й аргументувати педагогічні умови створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку. Розробити модель предметно-розвивального середовища в групі дітей старшого дошкільного віку з урахуванням педагогічних умов.

Педагогічні умови.

1. Урахування індивідуально-вікових особливостей дітей дошкільного віку

2. Забезпечення безпеки всіх матеріалів і обладнання для дітей.

3. Наявність зон для різних видів діяльності: творчих, рухових, навчальних, ігрових.

4. Співпраця з батьками.

Методи дослідження було обрано відповідно до специфіки об'єкта і предмета дослідження, а також мети і завдань дослідження: теоретичні вивчення, аналіз, порівняння різних поглядів на досліджувану проблему; узагальнення й синтезування психолого-педагогічної, спеціальної і методичної літератури для з'ясування науково-теоретичних засад організації предметно-розвивального середовища для дітей старшого дошкільного віку.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що отримані результати розширюють і збагачують традиційні підходи до проблеми створення предметно-розвивального середовища для дітей старшого дошкільного віку й презентують уявлення про додаткові потенційні педагогічні ресурси в аспекті досліджуваної проблеми

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (18 найменувань), 4 додатків. Повний обсяг магістерської роботи становить 80 сторінок, основний текст – 67 сторінок.

Апробація. Кривуля Є.Ю, магістрантка спеціальності 012 Дошкільна Освіта. Інноваційне предметно-розвивальне середовище як педагогічна умова всебічного розвитку дитини дошкільного віку. *Вісник Науково-дослідної лабораторії «Дошкільна освіта: історія, перспективи розвитку в XXI столітті»* : за матеріалами VI Всеукр. наук.- практик. конф. «Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї» (25 верес. 2024 р.). Вип. XI / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; [голов. ред. Л. П. Карнаух ; редкол.: О. В. Рябошапка, І. Ю. Підлипняк, Т. В. Журавко]. – Умань : Візаві, 2024. – 244 с. С. 97-102

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

1.1. Поняття та значення предметно-розвивального середовища в дошкільній освіті

Поняття «середовище» введене у наукову термінологію ще в епоху Просвітництва як матеріальні та духовні умови життєдіяльності, що оточували людину. Зміст «середовища» у сучасному тлумачному словнику визначено як: оточення, сукупність природних і соціально-побутових умов, а також сукупність людей, пов'язаних спільністю цих умов, в яких протікає діяльність людського суспільства, організмів [16].

Уперше трактування сутності поняття «освітнє середовище» зустрічаємо в наукових працях К. Ушинського, М. Пирогова, Я. Корчака, П. Лесгафта та ін.

У сучасній науці поняття «середовище» не є новим. Наприкінці ХІХ – поч. ХХ сторіччя знаходимо термін «педагогічне середовищезнавство», яким із різними відтінками значень оперують В. Вахтеров, П. Лесгафт, С. Шацький та інші. Аналіз змісту поняття «середовище» дає змогу констатувати, що в психолого-педагогічній науці воно набуло поширення у 20-х роках ХХ сторіччя завдяки використанню й упровадженню в практику педагогіки середовища С. Шацьким, дослідження суспільного середовища дитини П. Блонським, вивченню виховувального впливу навколишнього середовища А. Макаренком, В. Сухомлинським, середовища колективу Л. Новіковою та ін.

Учені в процесі формування та розвитку зростаючої особистості виокремлювали зовнішні чинники, тобто середовище, міжособистісні взаємини, діяльність; та внутрішні – життєвий досвід дитини, її емоційний стан, цінності та установки [15].

Освітнє середовище це – сукупність зовнішніх умов, факторів, впливів, способів навчання і виховання, необхідних для успішного функціонування освіти. Це один з головних чинників вдосконалення освітнього процесу. Іншими словами, це середовище для формування та розвитку особистості [13]

Розвивальне освітнє середовище – це комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життєдіяльності дітей у закладі дошкільної освіти; єдність соціальних і природних чинників, які можуть впливати прямо чи опосередковано, миттєво чи довготривало на життя дитини.

Поняття *«розвивальне середовище»* увів шотландський психолог Джон Равен (John Raven), маючи на увазі простір розвитку компетентності: *«У такому середовищі люди мають можливість прагнути до цілей, які їх цікавлять, і у процесі досягнення розвивати свою компетентність»*.

Розвивальне середовище для дітей – простір дитинства, широких можливостей, де створені максимальні умови для розвитку та саморозвитку кожної дитини.

Науково визначено, що розвивальне середовище – це комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життя дітей у дошкільному закладі. Одним із компонентів розвивального середовища закладу дошкільної освіти є предметно-ігрове середовище груп.

Розвивальне середовище як невід’ємна частина дошкільної освіти було предметом наукового дослідження багатьох учених і висвітлено в працях Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Запорожця, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна та інших учених. У цьому напрямі працювали і працюють Л. Венгер, О. Дяченко, М. Подяков, Ф. Сохін.

На основі аналізу науково-педагогічних праць резюмуємо, що сутність поняття *«розвивальне середовище»* трактується по-різному: це єдність соціальних і предметних засобів забезпечення різноманітної діяльності дитини; це система впливів і умов формування особистості за заданим зразком; це сукупність спеціально створених матеріальних і духовних умов у відкритій педагогічній системі; це комплекс матеріальнотехнічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних, психолого-педагогічних умов; це сукупність

природних і соціально-культурних предметних засобів найближчого і перспективного розвитку дитини.

За О. Писарчук предметно-розвивальне середовище – це сукупність природних і соціально-культурних предметних засобів найближчого і перспективного розвитку дитини, становлення її творчих здібностей, що забезпечують різноманітність діяльності [11].

Під предметно-розвивальним освітнім середовищем ми розуміємо середовище, яке здатне забезпечувати комплекс можливостей для всебічного розвитку дитини дошкільного віку при цьому взаємодія між учасниками освітнього процесу будується на засадах рівності, діалогу, співпраці та прийняття.

Є багато факторів, які впливають на раннє навчання дитини, включаючи батьків, опікунів та інших дітей. Можливо, фактором найбільшого масштабу є середовище раннього навчання (для дітей дошкільного віку). Створення сприятливого освітнього середовища вимагає часу, роздумів і планування. Незалежно від того, проводять діти три чи дванадцять годин на день у закладі дошкільної освіти, середовище відіграє головну роль у допомозі дітям розвиватися та вчитися. Дослідження показують, що високоякісне середовище в групі може допомогти усунути розрив в освітніх досягненнях [3]. Групова кімната також є важливим джерелом узгодженості та налагодження взаємодії для дітей. Підтримуюче освітнє середовище є добре організованим, надійним і гнучким. Сприятливе освітнє середовище ретранслює дітям різноманітні позитивні послання, наприклад: це місце гарне; ти тут не зайвий; ти можеш довіряти цьому місцю; якщо ти захочеш раптом побути на одинці – тут є такі місця; ти можеш побути тут самостійним; це безпечне місце для дослідження та випробування твоїх ідей.

Середовище впливає на те, як ми відчуваємося, і надсилає повідомлення про те, як діяти, і воно може впливати на те, що ми дізнаємося.

Освітнє середовище – це поєднання просторів і контексту, в якому маленька дитина росте і вчиться. Середовище часто називають «третім

учителем» (після батьків і вихователів) через його важливість у ранньому навчанні. У той час як середовище може означати дім дитини, природу або класну кімнату, ми зосередимося на закладі дошкільної освіти як освітньому середовищі.

Середовище повинно бути привітним і цікавим. Незнайоме оточення та люди можуть спровокувати стресову реакцію, яка може завдати шкоди здібностям дитини до навчання. Наявність домашнього затишку в кімнаті допомагає дітям почуватися комфортніше та покращує їх здатність вчитися. Коли відчуття комфорту встановлено, також може з'явитися безліч нових і цікавих областей і функцій – певний рівень невизначеності та новизни породжує інтелектуальне збудження та інтерес.

Різні частини навколишнього середовища можуть мати різні рівні стимуляції, що безпосередньо впливає на те, як діти грають: великі площі заохочують рух і використання простору, а закриті зони з більш м'якими функціями піддаються читанню або дослідницькій діяльності. Зважаючи на це, зрозуміло, що різноманітне середовище створює різноманітний досвід і можливості для дитини.

Ефективне освітнє середовище заохочує навчання через гру з багатим набором матеріалів і можливостей для навчання. Ефективне середовище також буде сприйнятливим, міститиме функції, які залучають усі п'ять почуттів і провокують мислення, відкриті результати та творчість. Наприклад, розглянемо природний стіл, кімнатний світильник з гілками, палицями, листям і, можливо, простими ляльками чи фігурками. У такому середовищі є текстури, запахи, речі, які можна побачити, і з чим можна порівняти та пограти. Рясне поєднання цих текстур і різних об'єктів створює цінний досвід гри.

Важливе значення має і соціальний характер середовища. У дошкільній кімнаті має бути більше відкритого простору, спільної діяльності та станцій або зон інтересів. Соціальна взаємодія між дітьми дає їм доступ до різних точок зору під час гри та дає їм можливість навчитися взаємодіяти.

Чому це так важливо – відповідь криється в концепції пластичності мозку. Мозок є складним органом, який постійно фізично змінюється. Протягом нашого життя мозок перебудовується на основі досвіду та різних умов. Ось чому насичене середовище на ранніх стадіях розвитку є таким важливим. Мало того, що діти вчаться новому в новому середовищі, їх мозок постійно застосовує знання минулого досвіду до нових. Ось чому концепція не використовувати освітні простори, які є просто фоном для навчання, а натомість створювати чутливе середовище, яке створює інтерактивний досвід, є настільки важливою для раннього навчання.

Вище зазначалося, що середовище часто називають «третім учителем» (після батьків і вихователів) через його важливість у ранньому навчанні. Мається на увазі підхід Реджо-Емілії, який визнає величезний вплив освітнього середовища, називаючи його «третім учителем». Підхід Reggio Emilia був розроблений Лорісом Малагуцці та названий на честь області в Італії. Цей підхід демонструє, що діти здатні навчатися, і що їхні інтереси повинні керувати дорослими при прийнятті рішень щодо навчання, включаючи те, як влаштовано середовище та які матеріали надаються.

Підхід Reggio Emilia проголошує, що освітнє середовище відіграє вирішальну роль, і що планування (продумане планування та дії) з боку педагогів у дизайні простору та виборі та розташуванні матеріалів суттєво впливає на рівень залученості до навчання дітей [2].

Реджіо-педагогіка пропонує допомагати дитині в розвитку, а не підганяти її під загальні для всіх вимоги. Це майже партнерство: педагог відноситься до маленької людини з увагою і повагою, заохочує його задавати питання і не поспішає пропонувати готові відповіді, спонукаючи розмірковувати й фантазувати; не квапить, не дивиться на нього зверхньо.

Засновник стилю – італійський педагог і психолог Лоріс Малагуцці (1920-1994). Для своїх педагогічних експериментів він обрав рідне місто на півночі Італії – Реджіо Емілія [14].

Підхід Reggio Emilia – це освітня філософія, яка зосереджена на дошкільній та початковій освіті. Його створив після Другої світової війни вчитель із Реджо-Емілії, Італія, звідки цей підхід отримав свою назву. Після війни вихователі та родини вважали, що дітям потрібні нові способи навчання, виховання молоді як інвестиції в майбутнє. Підхід Reggio Emilia був розроблений, щоб допомогти дітям навчатися в цій новій системі.

Розкриємо основи підходу Реджо Емілія. Використовуючи самостійну освітню програму, дітям дозволяється виражати себе різними способами, оскільки вони розвивають свою особистість самостійно. Заохочуються такі види діяльності, як малювання, ліплення та драматургія, оскільки всі вони вважаються «мовами», якими користуються діти. Дозволяючи дітям брати участь у значущому навчальному досвіді, підхід Reggio Emilia допомагає прищепити любов до навчання, покращує ранню освіту та готує дітей до переходу до школи.

Філософія підходу. Згідно з підходом Реджо-Емілії, діти розглядаються як активні, здібні та цінні члени громади. Їх заохочують досліджувати, питати та інтерпретувати світ протягом перших п'яти років життя, оскільки створення міцної основи досвіду в ці ранні роки допомагає кожній дитині повністю розкрити свій потенціал. Педагоги, які використовують підхід Reggio Emilia, вважають, що діти повинні мати самонавчатися. Діти володіють багатьма мовами в мистецтві, музиці та драмі, і їх слід заохочувати навчатися через такий досвід, як слухання, рух, дотик і спостереження.

Педагог розглядається як людина, яка співпрацює з дітьми, а не просто інструктує їх. Немає встановленого освітнього плану чи програми тестування, і діти можуть залишатися з одним педагогом до трьох років, щоб створити послідовні освітні стосунки. Педагоги часто планують заняття, виходячи з інтересів кожної дитини, і постійно задають дитині запитання, щоб ще більше зацікавити її, а не просто призначають завдання та спостерігають.

За підходу Реджо-Емілії батьки та громадськість несуть колективну відповідальність за дітей. Це інклюзивний підхід, який залучає дітей, батьків та

групаду як важливих структурних компонентів процесу навчання. Батьки розглядаються як партнери; як перший педагог для дитини до її вступу в систему освіти. Школи Реджіо-Емілії сприяють постійному спілкуванню між педагогами та родинами, і батьків заохочують добровільно допомагати та застосовувати принципи Реджіо-Емілії вдома.

Навколишнє середовище є важливою частиною підходу Reggio Emilia. Вважається, що якщо дітей помістити в прекрасне середовище, зі стимулюючими матеріалами для роботи, вони будуть мотивовані досліджувати навколишнє середовище та поважати його. Внутрішні приміщення освітніх закладів Реджіо-Емілії, як правило, спроектовані з великою кількістю кімнатних рослин, виноградних лоз і природного освітлення, щоб зацікавити дітей. Групові кімнати/класи можуть мати кілька дзеркал, дверей, вікон або внутрішніх двориків, щоб створити відчуття простору та впевненості.

Нам імпонує підхід в педагогіці Реджо, який базується на концепції трьох учителів. Дитина є першим учителем, оскільки саме індивідуальна допитливість, самостійне дослідження та прагнення до навчання, які є природними для дітей, відкривають шлях до більшої частини навчання.

Другий учитель – це інші діти/учні, включаючи дорослих, які супроводжують учня/дитину (учнів/дітей), незалежно від того, чи є вони звичайними педагогами чи командою спеціалістів, які вдосконалюють проекти завдяки своїм знанням у скульптурі, музиці, драмі тощо. Всі хто працює з педагогами – від кухаря, до прибиральника – розглядаються як невід’ємна частина педагогічної команди, і очікується, що вони внесуть свій внесок у педагогічний проект.

Третій вчитель – це фізичне середовище – збудоване чи природне – в якому розвивається учень/дитина.

Переваги освітнього середовища Реджіо:

- дозволяє практичне навчання, що заохочує творчі пошуки
- гарантує, що діти навчаються на відповідному рівні розвитку, що знижує рівень розчарування та підвищує їхню впевненість у собі;

- забезпечує мультисенсорний досвід, який є значущим для кожної дитини і, отже, забезпечує справжнє розуміння;
- заохочує критичне, наукове та логічне мислення;
- ігрова діяльність дає змогу розвивати всі сфери, а саме когнітивні, емоційні, фізичні та соціальні навички;
- викликає любов до навчання.

Отже, можемо констатувати, що більшість педагогів-дослідників під поняттям освітньо розвивальне середовище розуміють оточення, яке складається із сукупності природних, соціальних, матеріальних чинників, які прямо чи опосередковано впливають на особистість дитини.

Розвивальне середовище закладу дошкільної освіти (природне, предметне, соціальне) слід організовувати так, щоб дитина мала можливість діяти (обстежувати, досліджувати, експериментувати, раціоналізувати) і створювати (робити щось по-своєму), отримувала можливості вибору, потрапляла у ситуації, коли треба прийняти самостійне рішення і взяти на себе відповідальність за його наслідки для інших, самовизначитися. Правильно організоване предметно-розвивальне середовище дає також дитині можливість поступово, крок за кроком звільнитися від опіки дорослого, ставати незалежним, що є надзвичайно важливим саме в умовах закладу дошкільної освіти.

1.2. Особливості створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку

Досвід дітей у дошкільному закладі визначає їхній курс навчання на все життя. Як сказала Марія Монтесорі, «метою ранньої освіти має бути активізація власного природного бажання дитини вчитися», що і є завданням третього вчителя – предметно-розвивального середовища. Цьому і присвячений цей розділ роботи. На рис. 1.1. зображена розроблена нами модель предметно-розвивального простору закладу дошкільної освіти.

Рис. 1 Модель предметно-розвивального простору ЗДО

Фізичне середовище предметно-розвивального середовища включає планування та структурування, зонування групи. Це те, як ми розставляємо меблі та навчальні ресурси в групі, які сприятимуть навчанню дітей.

Ключовим є доступність, яка включає розміщення книг на полицях, доступних дітям, і створення достатнього місця для переміщення дітей серед інших. Завжди книги та різні навчальні матеріали, зображення потрібно розміщувати на рівні очей дітей.

Слід заповнити матеріалами для розвитку рухових і когнітивних навичок. Переконайтесь, що групові кімнати завжди добре освітлені. Коридори та ігровий майданчик необхідно проектувати з урахуванням того, що діти надзвичайно допитливі та сповнені енергії.

Соціальні фактори

Предметно-розвивальне середовище в ранньому дитинстві має бути сприятливим для соціальної взаємодії між дітьми, налагоджування позитивних стосунків з однолітками та міжособистісної взаємодії між дорослими та дітьми. Для цього діти слід продумати про розмір групових кімнат. Так як діяльність та

ігри, які вимагають участі двох або більше дітей, ведуть до соціального розвитку, а для цього потрібно достатньо місця в груповій кімнаті.

Творчість і фактори навчання. Заохочення творчості в дошкільному середовищі спонукає дітей бути активними до навчання та підвищує в них допитливість. Рольові ігри, мистецтво та ремесла, музика можуть значною мірою сприяти зміцненню мотивації до творчого процесу. Використання технологій допомагає педагогам легко визначати навчальні потреби дітей, а також покращує їхні навички викладання. Предметно-розвивальне середовище має містити інтерактивні дошки, планшети; засоби для творчої діяльності тощо – все, що сприятиме розвитку творчості.

Отже, у ході проєктування розробляють спочатку модель цього середовища, зокрема:

- структуру середовища;
- розміщення окремих складників та правильне їх поєднання у середовищі;
- можливість трансформування, мобільного переміщення окремих складників
- наповнюваність обладнанням і засобами.

На початку створюють різні варіанти предметно-розвивального середовища на основі проєктування. Обов'язково враховують потреби дітей відповідно до вікової групи. Наступним етапом є вибір оптимального варіанту і відповідно до нього облаштування середовища. Предметне середовище створюють з розрахунком на довготривалий термін перебування дітей у закладі, у різних видах організованої та самостійної діяльності дітей як у приміщеннях, так і на майданчиках.

Наша модель підпорядковується принципам (таблиця 1.1.).

Принципи проєктування предметно-розвивального середовища

Таблиця 1.1.

Принцип	Опис
Враховання віку вихованців	Вибір засобів та обладнання для навчання здійснюється з урахуванням потреб дітей різного віку та сенситивних періодів – оптимальних «вікон можливостей» для навчання дитини чомусь новому, що легко помітити через інтерес до певних занять.
Розвивальна спрямованість	Облаштування осередків повинно враховувати найактуальніші заняття для розвитку дитини, з орієнтацією на особистісний підхід і творчий розвиток.
Розширення та вдосконалення	Необхідно урізноманітнювати умови та можливості для якісного навчання, максимально збагачуючи середовище для задоволення потреб розвитку дитини.
Поєднання різних видів діяльності	Інтеграція таких видів діяльності, як спілкування, гра, праця, пізнавально-пошукова, рухова, художньо-мовленнєва, образотворча тощо, сприяє всебічному розвитку дитини.
Функціональність	Елементи середовища повинні відповідати освітнім цілям і програмам, бути практичними, мобільними та варіативними.
Культуровідповідність	Середовище має бути пов'язане з реальним життям і відображати культурні цінності.
Діалог та співпраця	Просторове розміщення та наповнення осередків повинні сприяти співтворчості та спілкуванню між однолітками і дорослими.
Динамічність	Середовище повинно бути мобільним, легко змінюватись та оновлюватись для збереження

	інтересу дитини до навчання, водночас забезпечуючи відносну стабільність для відчуття комфорту та захищеності.
Активність	Середовище має спонукати до активного розвитку, розважальної діяльності та взаємодії з предметами, допомагаючи спрямувати надмірну активність на інші види діяльності.
Емоційний комфорт	Важливо створити позитивний емоційний фон, де дитина і дорослий почуватимуться благополучно, отримуючи різноманітні враження.
Центрування	Простір має бути організований так, щоб діти могли комфортно взаємодіяти, змінювати вид діяльності та не заважати один одному.
Естетичність	Приміщення і територія повинні бути оформлені відповідно до естетичних канонів, поєднувати звичні та нестандартні елементи для створення комфортного середовища.
Безпека	Середовище повинно відповідати санітарно-гігієнічним, техніко-ергономічним нормам для забезпечення безпеки будівель, ділянок, обладнання та навчальних засобів.

Створення предметно-розвивального середовища

Коли ми заходимо в добре спроектовану дошкільну групу, ми бачимо дітей і дорослих, які працюють разом у продуктивній обстановці. Є діти, які конструктивно залучені, а педагоги зайняті спостереженням, фасилітацією та завданням дітям. Навколишнє середовище підтримує все це, беручи на себе кілька обов'язків, які ми зазвичай покладаємо на педагогів. Це допомагає дітям взаємодіяти, вчитися та уникати непродуктивних дій, таких як бігати та ставати

один одному на шляху. Таким чином середовище фактично стає ще одним учителем у класі.

Під час створення такого середовища слід враховувати чотири основні елементи:

1. Добробут тих, хто в групі (безпека)
2. Можливості та перспективи тих, хто буде використовувати середовище (культура)
3. Як простір вміщує відповідні види діяльності (зонування)
4. Як наявні матеріали мають стимулювати навчання (налаштування)

Пильна увага до всіх цих елементів скорочує час, який педагоги витрачають на підтримання безпеки та порядку. Це звільняє час для підготовки до навчання дітей, що в кінцевому підсумку покращує навчання.

Безпека: забезпечення благополуччя тих, хто в групі.

Подібно до того, як найважливішою роллю педагога є забезпечення безпеки своїх учнів/дітей, це також найважливіша роль предметно-розвивального середовища. Чим краще налаштоване середовище, тим менше часу педагогу потрібно приділяти цій критично важливій місії. Наприклад, предметно-розвивальне середовище має чітко передбачати кількість дітей, дозволених у кожній зоні. Зони слід позначити для дітей за допомогою знаків або реквізитів. Це все сприятиме тому, щоб педагоги заощаджували свій час від необхідності щодня «направляти трафік».

Меблі мають бути стійкими, добре спроектованими та надійно прикріпленими до стіни, де це необхідно. Безлад у предметно-розвивальному середовищі може призвести до хаосу, падіння матеріалів або меблів, небезпечних порізів або осколків від гострих країв меблів або інших нещасних випадків, яких можна уникнути.

Культура: урахування перспектив тих, хто використовує навколишнє середовище

Для того, щоб дітям та педагогам було якомога комфортніше, важливо, щоб предметно-розвивальне середовище враховувало перспективи тих, хто ним

буде користуватися. Подивіться на предметно-розвивальне середовище з позиції дитини, щоб перевірити, що є функціональним і ефективним з цієї точки зору. Оскільки діти проводять більше годин у середовищі та менше часу вдома, затишні та домашні штрихи в оточенні підвищують комфорт дитини (наприклад, подушки, кошики, штори та подушки). Незручності, як правило, призводять до непродуктивності. І дорослі, і діти краще спів функціонують у продуманому предметно-розвивальному просторі.

Зонування – проектування предметно-розвивальних просторів, які вміщують і заохочують відповідну діяльність

Важливо, щоб діяльність у малих групах відбувалася природно в групі (деякі діти можуть піти в мистецьку зону, інші – будувати з кубиків). Добре налаштоване середовище в групі сприяє створенню різних розмірів і конфігурацій груп: час для малих груп, час для великих груп, індивідуальний час, час сам-на-сам з педагогом і час для роботи з однолітками.

Слід подумати про зони групової кімнати, такі як зона конструювання або художня зона. Ці зони зазвичай розраховані на чотирьох дітей. Розміщення таких зон має бути чітко визначене, інакше педагогу доведеться витратити багато часу на організацію, пояснення та «гасіння пожеж». Організація територій шляхом групування безладних територій одна біля одної та тихих зон одна від одної, як правило, працює добре. Одним з основних ключів у розвитку осередків різного плану (конструювання, творчості, тощо) є організація простору. Під час планування слід уникати вузьких просторів, які обмежують рух по кімнаті та призводять до того, що щось або хтось може зіткнутися з кимось, або дитина випадково зайде в іншу зону.

Час для роботи з великою групою дітей. Для проведення роботи у великій групі дітей потрібен простір, де група може зустрітися як одне ціле. Якщо вам доведеться щодня переміщати все, час, який це займе, ймовірно, призведе до розчарування дорослих і неспокійних дітей. Комфорт є важливим для успішного проведення часу у великій групі. Слід уникати спокусливих предметів, які закликають дітей до непосидючості.

Підхід Reggio Emilia додає до простору групи як обов'язковий елемент, простір, де можна побути наодинці. Діти проводять багато часу в групі. Іноді дітям потрібен час, щоб перегрупуватися або розслабитися. Ця зона повинна бути приватною, але доступною для педагога, щоб спостерігати за дітьми.

Облаштування: вибір матеріалів і меблів, які сприяють навчанню

Зони повинні бути створені таким чином, щоб пристосуватись до дитячого мислення та сприяти йому. Таким чином, вони допомагають в роботі педагогу, який не може бути всюди в групі одночасно. В ідеалі навчальна програма складається таким чином, щоб був цикл знайомих вже матеріалів і нових. Педагог розставляє матеріали, здебільшого знайомі дітям. Діти досліджують матеріали, щоб зрозуміти. Педагог спостерігає за використанням матеріалами дітей. Коли діти зрозуміють, що встановлено в цій зоні, педагог допомагає дітям розширити їх навчання та ставить перед ними завдання, додаючи або замінюючи частину знайомих матеріалів, які встановлені на незнайомі. Крім того, матеріалів має бути достатньо, але не занадто багато, щоб підтримувати інтерес дітей.

Слід добре подумати, які картини, дитячі роботи чи фотографії розмістити на стінах. Замість того, щоб просто прикрашати стіни, педагоги повинні використовувати простір для корисних інформаційних фото та зображень, які заохочуватимуть до навчання. Навіть стіни групової кімнати сприяють ролі предметно-розвивального середовища як третього педагога [17].

Як вихователь дошкільного закладу ви щодня створюєте можливості для навчання дітей, і ваша класна кімната чи середовище на відкритому повітрі створює основу для більшості з цих можливостей. Сфери інтересів є ключовими інструментами навчання в дошкільному середовищі. Ви можете використовувати дитячі потреби, інтереси та здібності, щоб створити сферу своїх інтересів.

Існує 10 сфер спільних інтересів, рекомендованих для дітей дошкільного віку [5] До них належать:

Конструювання. Добре розвинені блокові зони (зони конструювання) містять різноманітні матеріали, які викликають цікавість і дослідження. Діти використовують зону конструювання, щоб дослідити, як все працює; вони будують, руйнують, заповнюють, скидають, розтягують, досягають, балансують і створюють. Зони конструювання повинні бути достатньо великими, щоб одночасно могли грати кілька дітей. Можуть бути різноманітні великі та маленькі блоки (дерев'яні, картонні, пінопластові або з'єднані між собою). Можна зробити блоки для конструювання самостійно з картонних коробок або міцної тканини. Багато блоків містять природні або перероблені матеріали, які діти можуть використовувати у своїх конструкціях. Важливо включити такі аксесуари, як іграшкові фігурки, автомобілі та будівельне обладнання. Аксесуари, які ви пропонуєте, повинні періодично змінюватися та базуватися на поточних інтересах і цілях навчання дітей.

Драматична гра. Драматична ігрова зона дозволяє дітям грати ролі та випробувати нові ідеї. Діти використовують свою уяву, співпрацюючи один з одним і відпрацьовуючи навички самообслуговування, приміряючи нарядний одяг. Чудова драматична ігрова зона пропонує дітям можливість розіграти власні теми для дому та сім'ї за допомогою таких речей, як кухня, стіл, одяг, їжа та ляльки. Діти можуть використовувати реквізит для створення пекарні, кабінету лікаря, квіткового магазину або майже будь-якого іншого сценарію. Важливо запропонувати додатковий реквізит або предмети одягу відповідно до поточних інтересів дітей або ідей, які ви зараз досліджуєте (наприклад, помічники громади, такі як пожежники чи поліцейські).

Іграшки та ігри. Іграшки та ігри дозволяють дітям розвивати важливі навички мислення, соціальні навички та дрібну моторику (здатність добре використовувати руки та пальці). Зона для іграшок та ігор може включати низку головоломок, настільних ігор та дрібних предметів. Ця область може надати дітям гарну можливість визначати та поєднувати кольори, форми, розміри та текстури. Це також дає їм можливість попрактикуватися в навичках ведення черги та переговорів.

Мистецтво. Мистецька зона надає дітям можливість самовираження та розвитку дрібної моторики. Візуальне мистецтво може включати живопис, малюнок і скульптуру. Це простір для натхнення та творчості. Добре розвинені сфери мистецтва включають різноманітні матеріали, якими діти можуть користуватися та досліджувати, такі як губки, валики, блискітки, стрічки, фарби, штампи та перероблені матеріали всіх типів. Вони також включають звичайні або унікальні предмети, які можна використовувати по-новому (наприклад, «блоковий друк» фарбою та різними пластиковими блоками). У мистецьких зонах також можуть бути розміщені твори мистецтва, книги та дитячі твори. Не обов'язково завжди мати під рукою кожен матеріал або художній інструмент; вам слід змінити деякі матеріали, інструменти та експозиції відповідно до інтересів дітей цього дня чи тижня.

Бібліотека. Бібліотека – це тихе місце, де діти можуть відпочити та насолодитися читанням. Велика бібліотека містить різноманітні книги: художню, науково-дослідницьку, алфавіти, лічильники, дитячі віршики, журнали та довідники. Зазвичай це м'які меблі або подушки. Книги можна розмістити на полицях або в кошиках для зручного доступу. Бібліотека також може включати станцію для прослуховування, дошку з фетру, засоби з навчання грамоти або інші матеріали, які знайомлять дітей з мовою та друкованими засобами. Незважаючи на те, що бібліотека є чудовим місцем для підтримки розвитку грамотності дітей, пам'ятайте, що важливо включати друковані матеріали (такі як книги, карти чи журнали) і письмові матеріали в кожен сферу інтересів. Деякі групові кімнати також можуть облаштувати спеціалізований письмовий центр, можливо, поблизу бібліотеки чи мистецького простору, з різноманітним письмовим приладдям та доступними типами паперу (наприклад, розлінований та нелінований папір, листки тощо).

Діскавері. Зона відкриттів – це ворота для дітей до наукових досліджень. Він містить матеріали, призначені для відкритого дослідження. Дітям часто демонструють різноманітні природні матеріали (каміння, шишки, черепашки тощо). Інші матеріали, придатні для зони відкриття, включають

ПВХ труби, магніти, гирі тощо. Також надаються інструменти для дослідження, такі як мікроскопи, збільшувальні скла, ваги, рампи та вимірювальні інструменти. Тут діти також можуть брати участь в дослідах або спостерігати за дослідженнями однолітків.

Пісок і вода. Пісок і вода надають можливості для вимірювання, розливання, порівняння та створення. Хоча цей простір називається «пісок і вода», ви не обмежуєтеся наданням лише піску та води. Багато педагогів вважають це сенсорною сферою. Можна запропонувати дітям різноманітні матеріали для дослідження, такі як листя, сніг, упаковка арахісу, подрібнений папір тощо.

Музика та рух: простір, де діти можуть брати участь у рухливій діяльності, створювати власну музику та реагувати на музику інших. Тут важливо розмістити різноманітні матеріали, такі як розтяжки, стрічки, шейкери, музичні інструменти та музичні записи. Зона музики та руху має надати можливість дітям для танцю та ритму.

Кулінарія: зона приготування їжі дозволяє дітям відпрацьовувати навички в реальному житті та є чудовим способом ознайомити з різними культурами в групі. Готуючи прості рецепти з дорослими, діти вчаться важливих навичок математики, грамоти та самообслуговування. Кулінарна зона не повинна бути присвячена лише кулінарному досвіду, а скоріше кулінарний досвід може відбуватися в іншій частині кімнати, наприклад, за столом, яким діти зазвичай їдять ранкову чи полуденну закуску, або за столами, доступними для використання. в зоні іграшок та ігор.

Комп'ютери: у багатьох дошкільних класах діти мають комп'ютери. Використання комп'ютерів або інших технологій і засобів масової інформації (наприклад, планшетів) може надати дітям різного віку можливості для навчання, що відповідають їх розвитку. Комп'ютери та Інтернет можуть познайомити дітей з людьми, тваринами, діяльністю та місцями, які вони не можуть побачити особисто. Наприклад, якщо діти цікавляться будівництвом, вони можуть скористатися Інтернетом, щоб спостерігати, як працюють різні

вантажівки. Діти також можуть використовувати комп'ютери та медіа для документування та обміну власним досвідом. Використання інтерактивних електронних книг та ігор, які полегшують вивчення літер, звуків літер і цифр, є додатковими способами, за допомогою яких діти можуть використовувати комп'ютер для досягнення навчальних цілей.

Ось деякі важливі елементи, які мають бути присутні в кожному предметно-розвивальному середовищі (таблиця 1.2.)

Елементи, які мають бути присутні в кожному предметно-розвивальному середовищі

Таблиця 1.2.

<i>Елемент</i>	<i>Опис</i>
<i>Чіткі межі</i>	<i>Використовуйте полиці, меблі або інші переешкоди для зонування простору, допомагаючи дітям зосереджуватися та розуміти призначення окремих зон. Великі відкриті простори сприяють бігу, тому розставляйте меблі для поділу таких зон.</i>
<i>Чіткі шляхи входу та виходу</i>	<i>Допомагайте дітям орієнтуватися в просторі, щоб переходити між зонами інтересів. Використовуйте систему управління центром (теги, малюнки чи символи) для обмеження кількості дітей у зоні, щоб забезпечити їхній комфорт та інтереси.</i>
<i>Достатня кількість матеріалів</i>	<i>Забезпечуйте наявність дублікатів улюблених іграшок та достатню кількість матеріалів для соціальної гри у групах. Достатня кількість матеріалів збільшує можливості для змістовної взаємодії дітей під час гри.</i>

<i>Цікаві матеріали, які викликають інтереси дітей</i>	<i>Підбирайте матеріали відповідно до інтересів дітей у групі, оновлюйте їх, щоб діти могли отримувати новий досвід. Використовуйте малюнки, дисплеї, друковані та письмові матеріали для підтримки навчання та зацікавлення дітей.</i>
<i>Окремі гучні/активні та тихі/спокійні місця</i>	<i>Створюйте зони для активної гри (зона конструювання, драматична гра, піщана або водна сенсорна зона) і тихі зони (бібліотека, центр прослуховування, центр письма) для різних видів діяльності.</i>
<i>Доступ до необхідних матеріалів</i>	<i>Забезпечуйте легкий доступ до раковин для зон з піском, водою, мистецтвом. Додавайте розетки біля зон для музики, руху, технологій та кулінарії. Використовуйте м'які килими в бібліотеці та блоковій зоні для комфортної гри на підлозі.</i>
<i>Навчальні цілі</i>	<i>Підбирайте матеріали та організуйте зони інтересів, виходячи з навчальних цілей, щоб підтримувати навчальний процес та розвивати навички дітей.</i>
<i>Майте на увазі безпеку</i>	<i>Розміщуйте зони так, щоб мати можливість постійно бачити всіх дітей та контролювати їхню діяльність для забезпечення їхньої безпеки.</i>

[3].

Таким чином, можна по-різному називати елементи середовища: куточки, осередки, центри діяльності. Головне у структурі – не «роздробити» її на якнайбільше складових, щоб якнайкраще проаналізувати. Головне – які можливості для діяльності та розвитку дітей містить у собі предметно-розвивальне середовище. Все залежить від педагога, його творчості, оскільки

навіть при обмежених фінансових можливостях предметно-розвивальний простір може бути розвивальним та спонукальним до діяльності.

Вибір осередків має здійснюватися на основі вікової категорії дітей, рівня та змісту освітньої програми, пріоритетних напрямів роботи з дитячим колективом. Кількість, види та розміщення осередків у групі може змінюватися.

Дитина дошкільного віку позитивно відреагує на предметно-розвивальне середовище, якщо звернено увагу на чотири основні елементи: (1) кімната здається безпечною, (2) здається, що вона створена сама для дитини та комфортна, (3) зони чітко передають інформацію та заохочують до діяльності, (4) матеріали запрошують дитину до гри, а також дають їй певний виклик (налаштовують на активну діяльність).

Для того, щоб предметно-розвивальне середовище було ефективним педагогу створюючи освітній простір слід уявити себе дитиною, подивитися на предметно-розвивальне середовище з точки зору дитини і подумати про те, що бачить дитина.

1.3. Педагогічні умови створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку

Гіпотеза нашого дослідження передбачає, що створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку відбуватиметься успішно за дотримання таких педагогічних умов:

Педагогічні умови створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку:

1. Урахування індивідуально-вікових особливостей дітей дошкільного віку
2. Забезпечення безпеки всіх матеріалів і обладнання для дітей.
3. Наявність зон для різних видів діяльності: творчих, рухових, навчальних, ігрових.
4. Співпраця з батьками.

Зупинимося детальніше на кожній із виокремлених нами умов.

1 умова. Урахування індивідуально-вікових особливостей дітей дошкільного віку

Урахування індивідуально-вікових особливостей дітей дошкільного віку означає урахування індивідуальних потреб дітей, розуміння та підтримку унікальних темпів їхнього розвитку, інтересів, можливостей і потреб. Середовище повинне бути гнучким і здатним задовольняти ці потреби, щоб кожна дитина могла почуватися комфортно, самостійно навчатися та розвиватися.

Педагоги мають зосереджуватися на створенні оптимального освітнього середовища для дітей старшого дошкільного віку з урахуванням їхніх потреб у розвитку, індивідуальних здібностей.

Важливість цієї умови у дошкільній освіті неможливо переоцінити. У роки дошкільного дитинства діти проходять шлях швидкого когнітивного, фізичного, соціального та емоційного розвитку. Урахування вікових особливостей дітей гарантує, що навчальний досвід адаптований відповідно до унікальних потреб кожної дитини, сприяючи оптимальному розвитку та закладаючи основу для навчання протягом усього життя.

Впроваджуючи індивідуальний підхід та враховуючи вікові особливості педагоги можуть створити привабливе та інклюзивне середовище, яке дозволить усім дітям процвітати та повністю розкрити свій потенціал.

Звернемося до історії педагогіки. Теорія когнітивного розвитку Жана Піаже стверджує, що діти проходять через різні етапи, коли вони формують знання та розуміють світ. Ці стадії, сенсомоторна, передопераційна, конкретна операційна та формальна операційна, служать основою для розуміння того, як дитяче мислення розвивається з часом. Саме ця педагогічна умова спирається на теорію Піаже, наголошуючи на важливості надання досвіду відповідно до віку, який узгоджується з когнітивними здібностями дітей і сприяє активному дослідженню та відкриттю.

Приклади:

- Ігрові зони з адаптивними матеріалами: включення в освітнє середовище ігор і матеріалів різної складності, що дозволяє кожній дитині працювати на своєму рівні. Наприклад, для дітей, які потребують розвитку моторики, можуть бути доступні великі пазли, мозаїка, конструктори з різними елементами.
- Індивідуальні робочі місця: створення робочих місць для індивідуальних занять, які дозволяють дитині займатися тими активностями, що є для неї цікавими та комфортними. Наприклад, куточок для малювання з різними типами фарб, олівців та фломастерів.
- Розкладні й мобільні ігрові матеріали: застосування мобільних стендів чи полиць із матеріалами, які можна легко замінювати відповідно до актуальних інтересів дітей. Це дозволяє змінювати середовище під запити різних дітей.
- Ці педагогічні умови сприяють тому, щоб предметно-розвивальне середовище не лише відповідало віковим та індивідуальним особливостям дітей, але й заохочувало їх до самостійного пізнання світу через гру, творчість та експерименти.

2 умова. Забезпечення безпеки всіх матеріалів і обладнання для дітей.

Забезпечення безпеки всіх матеріалів і обладнання для дітей є ключовою педагогічною умовою, яка включає дотримання фізичної, емоційної та психічної безпеки дитини в предметно-розвивальному середовищі. Це забезпечується відповідними заходами, спрямованими на захист здоров'я та комфорту дітей, що знижує ризик травм, створює позитивну атмосферу і сприяє їхньому гармонійному розвитку.

Розглянемо основні аспекти забезпечення безпеки матеріалів і обладнання:

1. Фізична безпека.

Усі предмети та ігрове обладнання повинні бути безпечними для використання та відповідати віковим потребам і фізичним можливостям дітей.

Приклад. Для дошкільнят у дитячих закладах використовують меблі та іграшки, виготовлені з нетоксичних матеріалів, без гострих кутів, які мають міцні з'єднання та відповідають ергономічним вимогам.

Іграшки для найменших не повинні мати дрібних деталей, що можуть випадково потрапити в дихальні шляхи або спричинити задуху.

2. Санітарно-гігієнічні норми. Матеріали та обладнання мають відповідати санітарним нормам, регулярно дезінфікуватися та утримуватися в чистоті. Це запобігає поширенню інфекцій і захворювань.

Приклад. Іграшки та спортивне обладнання в дитсадках необхідно мити та дезінфікувати щоденно або щотижнево, залежно від їх інтенсивності використання. Також важливо, щоб у кожній групі було обладнано місця для миття рук і підтримки гігієни. Обираючи килими та інші покриття для ігрових зон, необхідно звертати увагу на їхні гіпоалергенні властивості, щоб мінімізувати ризик алергічних реакцій.

При виборі іграшок треба бути уважними, тому що за красивою іграшкою можуть ховатися неприємності та навіть небезпека. Всі іграшки (м'які, металеві, дерев'яні, з полімерних матеріалів) повинні мати висновок санітарно-епідеміологічної експертизи, який засвідчує їх якість і безпеку. Перед тим як іграшка чи будь-який предмет дитячого вжитку (вітчизняного чи імпортного виробництва) потрапляє на полиці магазинів, кіосків, лотків, товар проходить декілька експертиз. Головна – санітарно-епідеміологічна. При цьому фахівці досліджують чи матеріали, з яких виготовлена дитяча іграшка, не містять токсичних речовин та чи не виділяють небезпечних випарів.

Наприклад, такі токсичні речовини, як стирол, свинець, кадмій, хром здатні викликати у дитини алергії, дерматити, подразнення слизових оболонок. Свинець, зокрема, може спричиняти захворювання крові, порушення обмінних процесів.

Товари для дітей вітчизняного виробництва проходять експертизу ще в процесі виготовлення, а іграшки, які завозяться до нас з-за кордону проходять санітарно-епідеміологічну експертизу в Україні, і тільки після цього допускаються до продажу. Державний нагляд встановлюється над виробництвом та продажем іграшок, особливо тих, що призначені для дітей дошкільного віку, малюків.

Санітарно-гігієнічні вимоги пред'являються до матеріалу, з якого виготовлена іграшка, до її форми, маси, розмірів, оздоблення, забарвлення.

Для виробництва іграшок мають використовуватись лише нешкідливі матеріали, які не містять отруйних речовин і легко піддаються миттю та дезинфекції.

При виборі іграшки слід звернути увагу на розмір іграшки, який повинен відповідати віку дитини, розміру її рук, а форма та зміст – бути такими, щоб виключити можливість поранень і травм. Максимальна вага іграшок для дітей дошкільного віку – 400 г і для учнів молодшого шкільного віку (1-4 класів) – 800 г. Для дітей до 3-х років рекомендуються іграшки з пластмаси та резини – їх легко мити, дезінфікувати. Найменші елементи іграшок, які складаються із кількох частин (піраміди, кульки, м'ячі, тощо), повинні бути не менше 30 мм в діаметрі при мінімальній висоті 12 мм. В якості наповнення брязкалець дозволяється використовувати пластмасові та металеві кульки, діаметром не менше 5 мм.

Багато іграшок фарбують в яскраві кольори клеєвими та масляними фарбами, а зверху покриваються 2-3 шарами міцного лаку або натуральної оліфи до утворення плівки, яка не піддається розчиненню. Фарба або лак не повинні змиватися гарячою водою з милом, дезінфікуючим засобом. Міцність фіксації перевіряється також шляхом занурення іграшок на 2 хв в 1% розчин хлористоводневої кислоти, лугу і гідрокарбонату натрію.

Дерев'яні іграшки повинні виготовлятися з деревини, яка при обробці не дає тріщин, в яких може накопичуватись бруд і мікроби. Поверхня дерев'яних іграшок має бути шліфована й покрита стійкими фарбами чи лаками, як до дії

слини так і поту. Колір іграшок також досить важливий при виборі іграшки. Психологи довели, що діти люблять яскраві кольори: яскраво-червоний, рожевий, жовтий і блакитний. Чорний, сірий і темно-коричневий кольори – це кольори, які найменше подобаються дітям та викликають в них негативні емоції (страх, огиду).

Іграшки виготовляються також і з металу, який попередньо піддається механічній обробці, після якої поверхня металу стає гладкою, готові іграшки покриваються фарбою.

Губні гармошки, дудки, «свистунці» в тій частині, яка прикладається до губ, обов'язково повинні виготовлятися з металу, який легко піддається дезінфекції та не всмоктує вологу.

М'які іграшки найменш гігієнічні: вони погано піддаються миттю і знезараженню. Такі іграшки потрібно частіше виносити на свіже повітря, чистити щітками, дезінфікувати, у ляльок наприклад потрібно міняти одяг. Іграшки з поролону не рекомендується для ігор дітям, від них часто відриваються маленькі кусочки, крім того, під впливом часу фізико-хімічні властивості поролону змінюються, а також під впливом світла, температури, води, тощо.

Оптичні іграшки (фільмоскопи, калейдоскопи, іграшкові телескопи та ін.) повинні виготовлятися таким чином, щоб не викликати напруги зору. В іграшках «пістолет», «пушка», чи їм подібних, заборонено використання в якості набоїв – гострі предмети чи вибухові речовини. Тому ці деталі повинні виготовлятися з гуми або інших м'яких матеріалів.

Окрім цього, необхідно звертати увагу на відсутність неприємного різкого запаху від виробів і на рівень звуку, що створюється іграшкою (грою), призначеною для гри в приміщенні (Додаток Б) [8; 4].

Обираючи меблі, слід пам'ятати, що при будь-якому виборі кращий варіант – міцні матеріали з нетоксичними клеями і лакофарбовим покриттям. Будь-які дитячі меблі, незалежно від того – дерев'яні вони або ж з МДФ,

повинні міцно стояти на підлозі, мати ергономічну конфігурацію без травмонебезпечних виступів та інших «шедеврів».

При виборі меблів для дитячої з природного масиву, або з ДСП, або пластика дуже важливо врахувати екологічні характеристики матеріалу, з якого її виготовили, оскільки стійкий імунітет зростаючого організму закладається при сприятливій екології навколишнього середовища. Матеріали для меблів не повинні бути токсичними, алергенними. Правильний вибір сировини – це сертифікована продукція. Бажано, щоб використаний склад був на водній основі.

Дитячі меблі з масиву дуба – це природне походження і відмінна зносостійкість. Взагалі, деревина листяних порід (береза, ясен, горіх, бук, вишня) є рекомендованими фахівцями сировиною для облаштування приміщень для дітей. М'які хвойні матеріали швидко втратять зовнішній вигляд в кімнатах, де вихлюпується дитяча безпосередня активність. Вм'ятини і подряпини стануть неодмінною «інкрустацією» на фасадах і корпусах меблів.

Дитячі меблі з МДФ – більш бюджетний варіант. Вона характеризується гідним товарним виглядом і після тривалої експлуатації. Матеріал витримує багаторазове викручування шурупів. З дешевих плит ДСП класу «Е» також рекомендовано меблеве виробництво. Тут вміст формальдегіду знаходиться в допустимих санітарних нормах, але для «дитячої» краще вибрати інший матеріал для меблів. Хоча якісні моделі з ДСП з покриттям з ламінату або шпону з усіх боків можна вважати досить екологічними, довговічними і дуже симпатичними.

Дуже легкі моделі дитячих пластикових меблів приваблюють покупця своєю ергономічністю і яскравістю. Дитина легко впорається з розстановкою самостійно відповідно до власних вподобань. Такі дитячий стіл і стільчик стануть привабливим місцем для ігор і розвиваючих занять для малюка, але перевагу слід віддавати моделям від європейського виробника. Хоча дитяча продукція будь-якого виробництва виготовляється тільки з сертифікованого пластику [9].

3. Безпека організації простору. Простір має бути організований так, щоб уникнути скупчень дітей у певних зонах і забезпечити їм можливість вільно пересуватися без ризику травмуватися.

Приклад. Ігровий куточок з великими м'якими блоками чи модульними конструкторами розташовують подалі від місць, де діти можуть сидіти або рухатися більш спокійно (бібліотека, зона для малювання). У спортивній зоні використовують м'які килимки або гумове покриття, яке пом'якшує падіння та забезпечує комфортний рух.

3. Забезпечення емоційного комфорту. Обладнання та матеріали не мають створювати у дітей стрес або страх, а мають бути знайомими та цікавими; слід бути уважними при підборі кольорів при оздобленні предметно-розвивального середовища. Для дитячої кімнати важливо обирати кольори, які створюють затишну та сприятливу атмосферу для розвитку дитини.

Важливо також враховувати вподобання самої дитини, щоб зробити кімнату максимально комфортною та затишною для неї.

Поняття – емоційний (психологічний) комфорт означає, що дитина перебуває у стані душевної рівноваги, спокою, захищеності, вона задоволена своїм буттям, оптимістична. Це позитивно впливає на всі сфери життєдіяльності. Вона працездатна, кмітлива, посилюється її активність, підтримуються на високому рівні домагання, впевненість у своїх можливостях, оцінка своїх чеснот. У стані психологічного комфорту дитина характеризується оптимістичним світосприйманням, він вірить у прихильність до нього оточуючих, від-критий до контактів. І, зрозуміло, душевний дискомфорт знижує емоційний тонус, пізнавальний потенціал, з'являються тривожні передчуття, невпевненість у своїх силах, бажання ухилитись від контактів з іншими людьми; гальмує формування адекватної самооцінки.

Статистика засвідчує, що у зв'язку з війною неухильно збільшується кількість нервових, неврівноважених, гіперактивних дітей, малюків з порушенням психіки.

Отже, завдання вихователів – забезпечення психічного комфорту, який сприяє душевному здоров'ю, забезпечує духовне благополуччя. А психологічний комфорт, в свою чергу, допоможе поставити освітній процес на глибинну психологічну основу, органічно поєднати формуючий вплив дорослого на дитину з урахуванням її природних нахилів і здібностей.

Приклад: При впровадженні нових іграшок педагог проводить ознайомчу бесіду з дітьми, пояснюючи їх призначення і демонструючи безпечне використання. Створення «затишних куточків» для відпочинку, де діти можуть усамітнитися та почуватися захищеними.

Ось кілька рекомендацій щодо підбору кольорів кімнати.

Пастельні кольори: М'які пастельні відтінки блакитного, рожевого, зеленого або жовтого кольорів створюють спокійну і гармонійну атмосферу.

Яскраві акценти: Можна використовувати яскраві кольорові акценти, такі як червоний, оранжевий або фіолетовий, у вигляді декору, меблів або іграшок. Це додає енергії і стимулює увагу.

Нейтральні кольори: Білий, бежевий або світло-сірий кольори можуть слугувати основою, яка легко поєднується з іншими кольорами.

Природні відтінки: Зелений та блакитний кольори асоціюються з природою і створюють відчуття свіжості та спокою (Додаток Б) [18].

4. Дотримання техніки безпеки під час активних ігор.

Спортивне та рухливе обладнання має відповідати вимогам техніки безпеки. Важливо проводити інструктажі з дітьми, щоб навчити їх правильно поводитися з такими матеріалами.

Приклад. Перед початком заняття з використанням спортивного обладнання педагог пояснює дітям, як користуватися ним без ризику для здоров'я, а також наглядає за дітьми під час виконання вправ. Під час ігор із м'ячами педагог обмежує місце, де діти можуть грати, щоб уникнути випадкових ударів або падінь.

Врахування психологічного стану дітей. Предмети та матеріали не повинні мати агресивних або лякаючих зображень і кольорів, які можуть викликати страх або тривогу.

Приклад. Ігрові матеріали обирають з урахуванням кольорової гами — використовують м'які, пастельні відтінки, які сприяють емоційному комфорту та зменшують збудливість дітей. Уникнення іграшок зі звуками або рухами, що можуть налякати дітей (гучні звуки, миготливе світло тощо), натомість обирають музичні іграшки з регулятором гучності.

Таким чином, забезпечення безпеки у предметно-розвивальному середовищі створює простір, в якому діти можуть розвиватися фізично, емоційно і психологічно, відчуваючи захищеність, що сприяє комфортному та ефективному навчанню.

3 умова. Наявність зон для різних видів діяльності: творчих, рухових, навчальних, ігрових.

Важливо створити різні зони та забезпечити безпечне та стимулююче освітнє середовище для дітей дошкільного віку. Добре спроектоване предметно-розвивальне середовище повинне завжди заохочувати маленьких дітей досліджувати, бути творчими та взаємодіяти один з одним. Також сприяє когнітивному, соціальному та емоційному розвитку.

Чудовим способом підвищення ефективності роботи дошкільного закладу може бути створення різних зон. Розділивши зони, можна надати маленьким дітям різноманітні заняття, які відповідають їхнім інтересам і стилям навчання.

Ідеального рішення для створення ідеальної зони в предметно-розвивальному середовищі не існує. Все залежить від фінансування звичайно.

Кожна зона має сприяти конкретному виду діяльності та розвитку дитини, створюючи атмосферу, що сприяє зацікавленості, комфорту та безпеці.

Детальний опис зон з прикладами

1. Зона для творчої діяльності

Опис. Це місце для розвитку креативності, де діти можуть малювати, ліпити, конструювати, створювати вироби з різних матеріалів. У зоні повинні бути інструменти для образотворчої діяльності, такі як фарби, пензлі, олівці, різнокольоровий папір, пластилін, клей, ножиці.

Приклади. Малювання: на стінах можуть бути закріплені листи паперу для малювання або спеціальні мольберти. Це дозволяє дітям легко перемикатися між різними техніками і знаходити натхнення від інших робіт.

Малювання на піску: використання спеціального підноса з піском дозволяє дітям малювати пальцями, розвиваючи тактильну чутливість.

Конструювання: місце з конструктором Лего чи дерев'яними блоками, яке також сприяє творчому мисленню та тренує моторику рук.

2. Зона для рухової діяльності

Опис. Зона, де діти можуть займатися фізичними активностями, рухливими іграми, спортивними вправами, що сприяє фізичному розвитку. Місце повинно бути просторим, із безпечним м'яким покриттям.

Приклади. Гімнастика: мати або килимки для занять гімнастикою, набори для фітнесу, гумові м'ячі для вправ, що розвивають координацію.

Перешкодні смуги: м'які кубики, кола, тунелі — все це можна використовувати для створення смуги перешкод, що стимулює розвиток спритності та координації.

Музичні рухливі ігри: зона може бути обладнана музичним програвачем для танцювальних вправ та музичних ігор, що сприяють розвитку ритму та вмінню слухати.

3. Зона для навчальної діяльності

Опис. Тут діти знайомляться з новими знаннями, розвивають інтелектуальні навички, зокрема логіку, пам'ять, мислення. У зоні повинні бути книги, картки, навчальні ігри та інші дидактичні матеріали.

Приклади.

Бібліотечний куточок: полички з дитячими книгами та ілюстраціями для самостійного перегляду або спільного читання. Зручні подушки або килим для комфортного розташування під час читання.

Навчальні дошки: місце, де діти можуть займатися з магнітними літерами, цифрами або фігурами, що дозволяє дітям вивчати основи математики та алфавіт у інтерактивний спосіб.

Науковий куточок: місце для досліджень, з мікроскопом, наборами для спостереження за комахами чи рослинами, наборами для простих експериментів, що розвиває допитливість та зацікавленість у навколишньому світі.

4. Зона для ігрової діяльності

Опис. Ця зона дозволяє дітям грати в різноманітні сюжетно-рольові ігри, де вони можуть розвивати соціальні навички, вчитися взаємодії та моделювати поведінку в різних ситуаціях.

Приклади.

Куточок професій: наприклад, ігровий куточок «магазин» чи «лікарня», де є іграшковий касовий апарат, пластикові продукти, ляльки, медичні інструменти. Це дозволяє дітям розвивати соціальні навички, розігруючи сценки з реального життя.

Будівельний куточок: набір з конструктором, де діти можуть створювати будівлі чи мости, розвиваючи уяву та інженерні навички.

Ляльковий театр: кукли, декорації, ширма для театральних виступів, які стимулюють мовленнєвий розвиток та емоційну виразність.

5. Сенсорна зона

Опис. Це місце для стимуляції сенсорних відчуттів у дітей, що важливо для розвитку дрібної моторики, тактильного сприйняття і заспокоєння.

Приклади.

Сенсорний столик: наповнений матеріалами для досліджень — пісок, рис, вода, маленькі камінці. Діти можуть копати, сипати, торкатися та перемішувати, що сприяє розвитку сенсорних навичок.

Тактильні панелі: панелі з різними матеріалами — шерсть, шовк, дерево, які діти можуть чіпати, досліджувати текстури та температури.

Басейн із кульками: це безпечна та цікава зона для дітей, яка забезпечує їхню взаємодію з різними відчуттями та рухом.

Отже, наявність різних зон діяльності дає можливість організувати простір так, щоб діти могли вибирати та змінювати вид діяльності відповідно до своїх інтересів і потреб, що робить навчальний процес динамічним і різноманітним.

4 умова. Співпраця з батьками.

Педагогічна умова «співпраця з батьками» відіграє ключову роль в організації предметно-розвивального середовища, спрямованого на підтримку всебічного розвитку дитини. Активна участь батьків у процесі створення та розвитку такого середовища допомагає зробити його більш різноманітним, цікавим і відповідним до індивідуальних потреб дітей. Ця співпраця включає обмін ідеями, спільне планування діяльностей, а також залучення батьків до організації освітнього простору як вдома, так і в освітньому закладі.

Приклади реалізації педагогічної умови «співпраця з батьками».

Спільне планування та обговорення потреб дитини

Приклад. На регулярних зустрічах з батьками педагогічний колектив може обговорювати інтереси, потреби та індивідуальні особливості кожної дитини. Батьки, знаючи вподобання дитини, можуть запропонувати ідеї для зон діяльності або запропонувати матеріали для наповнення середовища, наприклад, цікаві книги, ігри чи навчальні комплекти.

Організація майстер-класів та спільних проєктів

Приклад. Педагоги можуть організувати майстер-класи, де батьки та діти разом створюють предмети для навчального середовища, як-от поробки, тематичні аплікації, або навіть іграшки для творчої зони. Такі активності дозволяють батькам стати співтворцями навчального середовища.

Проведення інформаційних семінарів або тренінгів для батьків

Приклад. Педагоги можуть проводити семінари з тем, як організувати простір вдома для підтримки розвитку дитини. Наприклад, можна надати поради щодо створення куточка для читання чи творчих занять вдома. Також можна обговорити, як забезпечити безпеку матеріалів, які дитина використовує вдома.

Залучення батьків до облаштування і оновлення предметно-розвивального середовища в групі

Приклад. Батьків можуть залучити до оновлення ігрових чи навчальних куточків у групі, пропонуючи приносити чи створювати предмети для зон розвитку (наприклад, матеріали для куточка природи або матеріали для сенсорної зони). Також батьки можуть допомогти в оновленні оформлення сезонними прикрасами, що сприятиме тематичному розвитку дитини.

Створення спільного комунікаційного простору (наприклад, закритої групи чи дошки для обміну ідеями)

Приклад. Педагоги можуть організувати групу в соціальних мережах або на платформі для батьків, де вони зможуть ділитися новинами, фото матеріалів та обговорювати нові потреби в групі. Це забезпечить оперативний обмін ідеями і дозволить батькам більше брати участь у навчальному процесі дітей.

Переваги співпраці з батьками в організації предметно-розвивального середовища.

- Забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини через тіснішу взаємодію з батьками.
- Підвищення якості предметного середовища, завдяки додатковим ресурсам та ідеям від батьків.
- Підтримка зв'язку між освітнім процесом та сімейним вихованням, що створює для дітей єдине гармонійне середовище розвитку.
- Співпраця з батьками дозволяє створити дійсно цілісне середовище, де дитина відчуває себе комфортно і впевнено, адже її інтереси,

індивідуальні особливості та потреби враховуються як в закладі дошкільної освіти, так і вдома.

Таким чином, створення ефективного предметно-розвивального середовища для дітей старшого дошкільного віку вимагає системного підходу, який враховує низку педагогічних умов, що забезпечують якісний розвиток та безпечну освітню діяльність дитини. *По-перше*, важливим є врахування індивідуально-вікових особливостей кожної дитини, що дозволяє підбирати такі засоби та методи, які відповідають їхнім пізнавальним та емоційним потребам. Це дає можливість ефективно підтримувати навчальний процес і мотивувати дітей до активної участі.

Другою невід'ємною умовою є забезпечення безпеки всіх матеріалів і обладнання, що створює комфортне і надійне середовище для дітей та знижує ризик травмувань. *Третя умова* – наявність зон для різних видів діяльності, що сприяє розвитку різних аспектів особистості дитини, підтримує її творчий та пізнавальний інтерес і дозволяє використовувати індивідуальні особливості кожного в освітньому процесі.

Співпраця з батьками є останньою, але не менш важливою умовою, яка допомагає налагодити цілісний розвиток дитини як у дитячому садку, так і вдома, забезпечуючи узгодженість у вихованні та навчанні. Завдяки тісній взаємодії з батьками педагоги отримують додаткову інформацію про індивідуальні потреби дітей, а також ресурси, що сприяють удосконаленню предметного середовища. *Отже*, дотримання цих педагогічних умов дозволяє створити гармонійне, розвивальне та безпечне середовище для старших дошкільників, яке сприяє їхньому всебічному розвитку та підготовці до подальшого навчання.

Висновки до розділу 1

Завданнями першого розділу нашої наукової роботи було: *з'ясувати значення поняття та значення предметно-розвивального середовища в дошкільній освіті, проаналізувати особливості створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку та виокремити педагогічні умови створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку.*

Отже, узагальнюючи основні положення щодо предметно-розвивального середовища для дітей дошкільного віку, можна виділити ключові аспекти, які визначають його якісні характеристики та вплив на розвиток дитини. Розвивальне середовище виступає важливою складовою освітнього процесу, оскільки забезпечує умови для всебічного розвитку дитини, формування компетентностей, розвитку ініціативності та незалежності. Його коріння йдуть до доби Просвітництва, коли середовище визначалося як сукупність умов, що формують людину. У сучасному освітньому контексті предметно-розвивальне середовище об'єднує матеріальні, психологічні та культурні чинники, котрі сприяють активному засвоєнню знань через самостійну діяльність і взаємодію з навколишнім простором.

Підхід Реджіо Емілії, який розглядає середовище як «третього вчителя», підкреслює, що саме умови перебування дитини можуть стимулювати її інтерес до навчання і творчості. Це досягається завдяки зонуванню простору на осередки активності, гармонійному поєднанню навчальних та ігрових матеріалів, можливості самостійного вибору занять, а також динамічному наповненню з урахуванням вікових особливостей. Таким чином, якісне предметно-розвивальне середовище стає фактором, що безпосередньо впливає на мотивацію дітей, розвиток комунікативних та когнітивних навичок, а також формування соціально прийнятної поведінки.

Важливим компонентом є безпека середовища, зокрема відповідність меблів і обладнання санітарно-гігієнічним вимогам, доступність евакуаційних

шляхів, а також ергономічне розміщення предметів, які стимулюють фізичну активність та розвиток дітей. Також принцип структурованості та можливість гнучкого перетворення простору сприяють тому, що середовище стає «живим» і здатним адаптуватися під інтереси й потреби вихованців, що забезпечує глибокий і різнобічний освітній вплив.

Отже, предметно-розвивальне середовище у групах дошкільного віку має бути продуманим та динамічним. Воно формується не лише за рахунок матеріальних ресурсів, а й завдяки уважності педагогів до потреб дітей, а також творчої співпраці з батьками. Це дозволяє кожному вихованцю розкрити власний потенціал, обирати види діяльності відповідно до інтересів, розвивати навички самостійності та відповідальності. У кінцевому підсумку, якісне предметно-розвивальне середовище виступає основою для формування гармонійної, активної та здатної до саморозвитку особистості, підготовленої до подальшого навчання і взаємодії з суспільством.

Створення предметно-розвивального середовища для старших дошкільників є складним і багатогранним процесом, який вимагає врахування низки важливих педагогічних умов. *Перш за все, індивідуально-вікові особливості дітей* виступають ключовим орієнтиром для організації освітнього середовища. Це забезпечує підтримку унікального темпу розвитку кожної дитини, її інтересів і потреб, формуючи комфортні умови для самовираження, самоосвіти та особистісного розвитку. Коли середовище адаптоване до потреб дітей, це сприяє зростанню їхньої мотивації до навчання, самостійності та впевненості в собі.

Другою важливою умовою є забезпечення безпеки всіх матеріалів та обладнання. Організація безпечного середовища включає фізичну, санітарно-гігієнічну та емоційну безпеку, що є запорукою гармонійного розвитку дітей та зниження ризику травмування. Таке середовище дозволяє дітям зосередитися на дослідницькій та творчій діяльності, не відчуваючи страху чи дискомфорту, що, у свою чергу, створює позитивну атмосферу для навчання і розвитку.

Третя умова – наявність зон для різних видів діяльності – підтримує різносторонній розвиток дитини, надаючи простір для прояву творчих, рухових, інтелектуальних та ігрових інтересів. Завдяки зонуванню діти мають можливість вибору діяльності, що стимулює їх до самовираження і розвитку різних навичок, зокрема комунікативних, когнітивних та соціальних.

Останньою, але надзвичайно важливою умовою є співпраця з батьками, яка формує основу для узгодженості виховання та навчання. Участь батьків в організації предметного середовища сприяє більш глибокому розумінню педагогами потреб і можливостей кожної дитини, що дозволяє налаштувати середовище відповідно до особливостей вихованців. Активна взаємодія з батьками дозволяє створити гармонійну взаємодію між освітнім закладом і домом, що посилює виховний ефект і забезпечує системний розвиток дитини.

Таким чином, виконання всіх педагогічних умов створення предметно-розвивального середовища дає змогу побудувати ефективну модель дошкільної освіти, яка сприяє формуванню цілісної, розвиненої та самостійної особистості, підготовленої до подальших життєвих викликів та інтеграції в освітнє середовище.

РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ГРУПАХ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Діагностичний інструментарій для визначення рівнів якості предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку

Мета розроблення діагностичного інструментарію – оцінити якість предметно-розвивального середовища для старших дошкільників з огляду на можливість забезпечення всебічного розвитку, комфортності та безпеки.

Етапи діагностичної методики

1. Підготовчий етап

Завдання підготовчого етапу:

- Сформулювати критерії якості середовища відповідно до його основних компонентів.
- Підготувати опитувальні листи або чек-листи для кожного критерію, за якими проводитиметься спостереження.
- Ознайомити педагогів із завданнями оцінювання та провести інструктаж.

2. Етап оцінювання за критеріями

Кожен критерій оцінюється за п'ятибальною шкалою від 1 до 5 балів:

5 балів – високий рівень якості

4 бали – рівень вище середнього

3 бали – середній рівень

2 бали – рівень нижче середнього

1 бал – низький рівень якості

3. Підсумковий етап

Завдання підсумкового етапу:

- Підсумувати набрані бали для кожної групи критеріїв і загальний бал.

- Визначити загальний рівень якості предметно-розвивального середовища відповідно до шкали (низький, середній, високий рівень).

На основі попереднього теоретичного аналізу наукових джерел ми виокремлюємо наступні критерії та показники якості предметно-розвивального середовища для дітей старшого дошкільного віку (Таблиця 2.1.)

Таблиця 2.1.

Критерії та показники якості предметно-розвивального середовища для дітей старшого дошкільного віку

Критерій	Показники якості
<i>Безпека середовища</i>	- Відповідність обладнання санітарно-гігієнічним нормам та технічним вимогам.
	- Забезпечення дитячих меблів, ігрових та навчальних зон м'якими куточками, неслизькими підлогами, захисними накладками.
	- Наявність засобів для надання першої медичної допомоги та евакуаційних шляхів; укриття.
<i>Наявність зон для різних видів діяльності</i>	- Відокремлені творчі зони (малювання, конструювання тощо).
	- Рухові зони (спортивні знаряддя, м'які килими).
	- Навчальні зони (матеріали для розвивальних ігор, таблиці).
	- Ігрові зони (іграшки, сюжетно-рольові куточки).
<i>Доступність матеріалів</i>	- Наявність достатньої кількості матеріалів для всіх дітей.
	- Відповідність матеріалів віковим особливостям.
	- Організація місць для зберігання, щоб діти могли легко брати та прибирати матеріали.
<i>Відповідність середовища індивідуальним потребам дітей</i>	- Наявність дидактичних матеріалів різної складності.
	- Урахування інтересів дітей (можливість обирати та змінювати діяльність).
	- Наявність різноманітних засобів для роботи з дітьми з різними особливостями розвитку.
<i>Естетичність та комфорт</i>	- Колірна гама, естетичний вигляд приміщення.
	- Приємний декор і затишні елементи (подушки, штори).
	- Організація простору для відпочинку та

	комфортного перебування дітей.
Співпраця з батьками	- Наявність інформаційних стендів для батьків.
	- Залучення батьків до облаштування приміщення (створення або надання матеріалів).
	- Проведення спільних заходів з батьками, наприклад, спільні творчі проекти.

Рівні якості предметно-розвивального середовища

Високий рівень (21-30 балів) – середовище повністю відповідає потребам і забезпечує оптимальні умови для всебічного розвитку дітей: всі матеріали та обладнання безпечні для використання дітьми, виконані з екологічно чистих матеріалів; добре організовані зони для різних видів діяльності, що забезпечують достатньо простору для вільного пересування та фізичної активності; великий вибір високоякісних природних, навчальних, технічних та художніх матеріалів; можливість вибору занять за інтересами та здібностями кожної дитини; активна взаємодія та залучення батьків до створення та оновлення середовища; постійне вдосконалення середовища відповідно до вікових змін і потреб дітей; забезпечення можливості самостійного вибору матеріалів для ігор і навчання; наявність дидактичних матеріалів для організації групових завдань та ігор для розвитку комунікації і співпраці.

Середній рівень (15-20 балів) – середовище забезпечує основні вимоги, однак потребує незначних покращень: більшість матеріалів та обладнання безпечні, але є кілька застарілих або не зовсім екологічних елементів; зони для різних видів діяльності є, але їх організація потребує вдосконалення; достатній вибір матеріалів, але не всі з них відповідають сучасним вимогам; діти мають можливість вибору занять, але не завжди за своїми інтересами; залучення батьків відбувається, але не на постійній основі; оновлення середовища відбувається, але не так часто, як необхідно; можливість самостійного вибору матеріалів є, але обмежена; наявні дидактичні матеріали для організації групових завдань та ігор для розвитку комунікації і співпраці, але не достатньо

Низький рівень (14 балів і менше) – середовище не відповідає всім необхідним вимогам, обмежує розвиток дитини, потребує значного доопрацювання: багато матеріалів та обладнання не відповідають вимогам безпеки та екологічності; організація зон активності для діяльності слабка або відсутня; обмежений вибір матеріалів, багато з яких застаріли або неефективні; можливості вибору занять за інтересами дитини відсутні або обмежені; залучення батьків відбувається рідко або взагалі не відбувається; оновлення середовища майже не відбувається; відсутні можливості для самостійного вибору матеріалів; відсутні дидактичні матеріали для організації групових завдань та ігор для розвитку комунікації і співпраці.

Таблиця 2.2.

Приклад оцінювання за критеріями

Критерій	Бал
Безпека середовища	4
Наявність зон для різних видів діяльності	5
Доступність матеріалів	4
Відповідність середовища індивідуальним потребам	3
Естетичність та комфорт	5
Співпраця з батьками	4
Загальний бал	25

Розроблений нами діагностичний інструментарій допоможе виявити рівні якості предметно-розвивального середовища в групі дітей старшого дошкільного віку в ЗДО.

2.2. Модель предметно-розвивального середовища в групі дітей старшого дошкільного віку з урахуванням виокремлених педагогічних умов

Наша модель (рисунок 2.1.) базується на таких принципах: *принцип партнерства, принцип активності, принцип динамічності, принцип зонування, принцип індивідуального комфорту, принцип гармонійного поєднання*

елементів, принцип природовідповідності та культуровідповідності та принцип індивідуального підходу (таблиця 2.3.)

Принципи моделі предметно-розвивального середовища

Принцип	Характеристика
Принцип партнерства	Педагог встановлює довірчі та рівноправні стосунки з дітьми – педагог стає партнером у процесі навчання, підтримуючи дітей, заохочуючи їх до активної участі, висловлення власних думок та прояву ініціативи.
Принцип активності	Створення умов, які спонукають дітей до самостійної діяльності, пізнання та взаємодії з оточуючими предметами. Це середовище має бути зручним, доступним і цікавим, щоб діти мали змогу вільно обирати види діяльності, експериментувати, розвивати навички, виявляти ініціативу та творчість.
Принцип динамічності розвивального середовища	Постійне оновлення і зміна середовища відповідно до інтересів, потреб і розвитку дітей. Динамічність забезпечує гнучкість простору, що дозволяє вносити нові елементи, адаптувати його під різні види діяльності та теми, які можуть змінюватися відповідно до освітнього процесу та активностей дітей.
Принцип зонування	Передбачає поділ простору на окремі функціональні зони, кожна з яких відповідає певним видам діяльності, забезпечуючи дітям комфорт та умови для різнобічного розвитку. Такий підхід допомагає дітям краще орієнтуватися в просторі, розвиває організованість, а також сприяє ефективному використанню середовища для різних активностей.
Принцип індивідуального комфорту	Середовище повинно пробуджувати у дітей активність, давати їм можливість здійснювати різноманітні види діяльності, отримувати радість від них, і разом з тим навколишнє оточення повинно давати

	можливість відпочити
Принцип гармонійного поєднання елементів	передбачає цілісну та збалансовану організацію простору, де всі компоненти (зони, матеріали, меблі, декор) поєднуються так, щоб сприяти комплексному розвитку дитини. Цей принцип орієнтований на гармонію між естетикою, функціональністю та педагогічною доцільністю, щоб створити сприятливе середовище для всіх видів діяльності дітей.
Принцип природовідповідності та культуровідповідності	передбачає ефективний розвиток дітей, враховуючи їхні індивідуальні особливості, а також культурні та соціальні цінності.
Принцип індивідуального підходу	передбачає створення умов, які враховують унікальні потреби, інтереси, рівень розвитку та темп освоєння матеріалу кожної дитини. Він орієнтований на підтримку особистісного зростання, враховуючи як сильні сторони, так і можливі труднощі дитини, щоб забезпечити її комфортне та ефективно включення в освітній процес.

Рис. 2.1. Модель предметно-розвивального середовища

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволив визначити особливості організації предметно-розвивального середовища в групах дітей раннього віку. Предметно-розвивальне середовище справляє формуючий вплив на всі сторони розвитку дитини: розумову, фізичну, моральну, естетичну, тому що дитина не тільки пізнає предмети, опановує діями з предметами, засвоює їх назви.

Предметно-розвивальне середовище в групах дітей дошкільного віку повинно сприяти реалізації всіх компонентів освіти та виховання дітей.

З точки зору повноцінної освіти і виховання розвивальне середовище в закладі дошкільної освіти повинно створювати умови для:

- пізнавального розвитку дитини (створення умов для пізнавальної діяльності; можливостей для експериментування, систематичних спостережень за об'єктами живої і неживої природи; посилення інтересу до явищ природи, до пошуку відповідей на питання дитини питання і постановці нових питань);

- естетичного розвитку дитини (розвиток уміння бачити красу навколишнього природного світу, різноманітність фарб і форм, віддавати перевагу об'єктів природи перед штучними об'єктами);
- оздоровлення дитини (використання екологічно безпечних матеріалів для оформлення інтер'єрів, іграшок; грамотне озеленення території; створення умов для екскурсій, занять на свіжому повітрі);
- формування моральних якостей дитини (створення умов для щоденного догляду за живими об'єктами та спілкування з ними; формування бажання і вміння зберегти навколишній світ природи; виховання почуття відповідальності за стан навколишнього середовища, емоційного ставлення до природних об'єктів);
- формування екологічно грамотної поведінки (розвиток навичок раціонального природокористування; догляду за тваринами, рослинами) [10].

Предметно-розвивальне середовище у відповідності до Базового компоненту дошкільної освіти [1] повинно організовуватися з урахуванням принципу інтеграції освітніх областей. Підбір матеріалів і обладнання повинен здійснюватися виходячи з того, що при реалізації освітнього процесу основною формою роботи з дітьми є гра.

Естетика оформлення групових приміщень повинна забезпечувати емоційний комфорт і естетичне виховання дітей. Тут дуже важливо наявність єдиного стилю і відповідність обстановки приміщення його призначенням. Колір стін, гармонійність кольорового вирішення, освітлення, меблі – все повинно бути підпорядковане функції даного простору і відповідати потребам дітей. Оформлення групової кімнати повинно пробуджувати у дітей пізнавальні інтереси і позитивні емоції. Раціональне розміщення меблів, естетичне оформлення приміщень має сприяти створення домашньої атмосфери, емоційного комфорту, відображати турботу педагогів про підтримку у кожної дитини позитивного самовідчуття.

Предметно-розвивальне середовище для дітей дошкільного віку складається як із закритих, так і відкритих просторів, які сприяють навчанню,

відповідають розвитку та є безпечними для дітей. Вони включають місця для групового навчання, місця для навчання в малих групах, групування столів для полегшення соціального навчання та простір для дітей, щоб побути на самоті, якщо вони бажають.

Зупинимося детальніше на компонентах предметно-розвивального середовища (зонах).

Зони та їх наповненість.

Зони діяльності (активності)

Зони активності, іноді також називають центрами навчання або зонами інтересів, зонами в предметно-розвивальному середовищі з цільовою метою діяльності. Типові зони діяльності можуть включати мистецтво, кубики, драматичні ігри, математику (маніпуляції, настільні іграшки), сенсорику, науку, мовне мистецтво (письменність), бібліотеку (тихий куточок, книги). Зони діяльності повинні бути відкриті для дітей у вільний час протягом дня або коли педагог призначає час для певної діяльності в малих групах. Іноді діти досліджують зону активності самостійно або в невеликих групах. Іноді дітям знадобиться підтримка педагога або однолітків, щоб продовжити навчання. Ці зони мають бути обладнані предметами, які підтримують природну схильність дітей грати та навчатися на досвіді, і завжди слід враховувати відповідність розвитку дітей у групі. Коли діти протягом дня займаються грою за вільним вибором у зонах діяльності, це надає педагогам можливість проводити спостереження за дітьми; можливість планувати навчальний план і змістовні заходи для розкладу дня.

До найбільш поширених зон активності, які можна знайти в предметно-розвивальному середовищі, входять:

Зона творчості (Додаток В).

Заохочення творчого мислення дітей має важливе значення протягом дошкільного віку. Мистецтво також є інструментом для мислення та дослідження, що дозволяє дітям робити свої теорії та ідеї видимими, сприймати

новий погляд, представляти та досліджувати емоції, а також вивчати властивості фізичного світу.

Мистецтво є відкритим, спрямованим на дітей і орієнтованим на процес. Мистецтво – це не ремесло, орієнтація на продукт із правильним способом виготовлення чогось або покроковими інструкціями. Матеріали можуть включати різні види фарб, пензлики, мольберти, матеріали для колажу, ножиці, глину та тісто для ігор, кольоровий папір, журнали, палички від ескімо, ватяні кульки та великий вибір окремих частин. Зона має бути добре освітлена, має бути достатня кількість раковин для миття рук і підлоги. Арт-зони можуть допомогти дітям розвинути координацію та дрібну моторику, необхідні для початкового письма.

Зона конструювання (Додаток В). Там розміщуються чудові відкриті навчальні матеріали без чітко визначених меж, без правильного чи неправильного способу представлення дитячих ідей. Багато навичок і концепцій розвиваються та покращуються завдяки конструюванню. Діти критично мислять, досліджують, маніпулюють, експериментують, представляють, вирішують проблеми та приймають рішення в зоні конструювання. Зона найкраще розміщується в зоні приміщення, де рівень шуму не високий, і подалі від місць пересування дітей, щоб конструкції не заважали. Ця зона може включати дерев'яні, картонні або пінопластові конструктори/блоки, а також невеликі фігурки та архітектурні елементи, які сприятимуть творчому будівництву. Тут діти можуть дізнатися про розміри та форми, просторові відносини та математичні поняття, а також навчитися приймати рішення та вирішувати проблеми.

Зона сюжетно-рольової гри (Додаток В). У цій зоні дитяча думка стає видимою завдяки грі. Сюжетно-рольова гра це не просто діяльність, а вираження мислення. Ця зона надає дітям можливість прикидатися та використовувати свою уяву, рольові ігри та розігрувати реальні та уявні події в ігровому контексті. Хоча «домашнє господарство» є загальною темою для драматичної ігрової зони, у цій зоні можна досліджувати й інші теми,

наприклад продуктові магазини, кабінети лікаря, ресторани, ветеринарні клініки тощо. Завдяки такій грі діти тренуватимуть соціальні навички, навчатися вирішувати проблеми та співпрацювати.

Мовна зона (Додаток В). Навички грамотності мають вирішальне значення для закладення основи поточного та майбутнього успіху в усній та письмовій мові. Навички грамотності часто відіграють вирішальну роль у змісті навчання в інших сферах. Простір має бути добре освітленим і чітко визначеним. Зручні сидіння та столи з великою кількістю паперу та письмового приладдя. Ляльки та реквізит також ідеально підходять для цієї зони. Діти можуть досліджувати друковані матеріали, а також створювати власні в цій зоні.

Бібліотечна зона (Додаток В). Бібліотечні зони мають на меті формування у дітей звички на все життя, яка сприяє розвитку грамотності та любові до письменного слова. Простір має бути зручною зоною, де діти мотивуються до читання книг. Слід створити привабливу територію, де багато книг, які підтримують різноманітність, культуру та життя. Навчання грамоти та бібліотека можуть бути поруч, але це мають бути окремі зони, найкраще, щоб діти не відволікалися, коли вони хочуть читати самі. Через зони навчання грамоти та бібліотечну діти почнуть усвідомлювати зв'язок між усною мовою та письмовим словом.

Математична зона (маніпулятивні, настільні іграшки) (Додаток В).

Цей простір також можна назвати маніпулятивами або настільними іграшками. Ідеальне розташування – доступні матеріали, стелажі біля столів, в зоні середньої прохідності. Дорослі мають виконувати роль режисера і дозволити дитині брати ініціативу на себе. Спостерігаючи за грою в цій області педагог може оцінити рівень використовуваних предметів, самоконтроль, наполегливість, креативність; вміння класифікувати; поняття чисел, дрібну/велику моторику, координацію очей і рук, візуальне розрізнення та вдосконалення дотику. Бажано часто чергувати іграшки та підтримувати зону в порядку.

Музична зона (Додаток В). Допоможе дітям узагальнити досвід, перейти до нових видів діяльності, заспокоїтися, поділитися культурою, розвинути самооцінку та сформувати почуття спільності. Існують також академічні переваги музики та руху, як-от покращення пам'яті, покращення просторового сприйняття та когнітивного розвитку. Для створення музичної та рухової зони місце має бути подалі від тихих місць, і слід створити дітям простір для руху. Можна додати різноманітні автентичні інструменти, і це ідеальний місце, щоб познайомити дітей з різноманітною музикою.

Сенсорна зона (Додаток В).

Коли діти займаються сенсорною діяльністю, вони досліджують – хапаючи, нюхаючи, облизуючи тощо. Вони збирають дані за допомогою органів чуття. Важливо пам'ятати, що сенсорна діяльність повинна включати не тільки пісок і ґрунтову воду. Адже є 5 почуттів, які варто підтримувати.

Коли мова заходить про сенсорну зону, слід подумати про кілька важливих елементів. Переконайтеся, що сенсорні столи знаходяться біля раковини: для найкращих гігієнічних практик діти повинні мити руки до та після взаємодії з матеріалами сенсорного столу. Залежно від того, що входить до сенсорної зони, найкраще підійде підлога з легким чищенням. Однак, якщо підлогу непросто очистити, також підійде наявність брезенту, який можна покласти на підлогу. Слідкуйте за алергією та іншими небезпеками. Це можуть бути ароматичні баночки або сенсорні предмети, які викликають алергію, невеликі предмети, які становлять ризик задухи.

Вода також чудовий засіб для вивчення таких наукових концепцій, як: «річ затоне чи спливе?» а також математичні поняття за допомогою мірних чашок, воронки, трубок або лопат. Воду слід очищати щодня або частіше, якщо це необхідно.

Наукова/дослідницька зона (Додаток В).

Діти – це вчені, які від природи цікаві та біологічно налаштовані пізнавати навколишній світ. Вони використовують інформацію, яку отримують зі свого повсякденного досвіду, щоб розвивати теорії про те, як влаштований

світ. Наукова сфера повинна підтримувати твердження «що якби», бути привабливою та привабливою та мати відповідний робочий простір. Найкраще це місце в тихій частині групи, де немає перешкод, щоб діти могли працювати та зосереджуватися. Це гарне місце, щоб розмістити такі природні елементи, як листя, палички, каміння, шишки, магніти, калейдоскопи, пляшки з олією та водою, збільшувальні скельця, ліхтарики та кольорові елементи, щоб привернути увагу дітей.

Облаштування предметно-розвивального простору (групової кімнати)

Дизайн і розташування внутрішнього середовища можуть впливати на навчання та поведінку дітей, а також на здатність педагога ефективно виконувати свою роботу. Хороші умови в приміщенні сприяють взаємодії дітей завдяки належній організації простору, матеріалів і людей. Коли групова кімната облаштована належним чином, діти мають свободу безпечно пересуватися, брати участь у зонах активності та навчатися налагоджувати стосунки з однолітками. Це середовище також має допомогти дітям і дорослим почуватися запрошеними та бажаними.

Кожна зона у групі має бути визначена, а межі – чіткими. Крім того, діти повинні бути постійно під наглядом педагога. Продумане розташування кімнати допомагає підтримувати порядок у просторі, зменшує можливість скупчення людей у тій чи іншій зоні та може допомогти дітям у виборі.

Цього можна досягти, використовуючи наявні стіни або меблі, наприклад полиці для іграшок. Навіть килимок або тканина, накинута на стелю, можуть створити ілюзію відокремлення. Визначте місця, де діти можуть спокійно грати, наприклад пазли чи книжки, можна зробити затишними за допомогою килима чи подушок, які поглинають звук. Можна організувати більш активні зони, які дозволять більше рухатися та дадуть дітям підказки поведінки, що в цій зоні можуть відбуватися гучніші та активніші ігри. Меблі також можна використовувати для спрямування рухів у кімнаті.

Вплив кольору та пластику

Невеликі зміни в оточенні можуть мати великий вплив. Наприклад, подумайте про використання кольору в групі та використання пластику. Часто, коли люди думають про класну групову кімнату для дітей, вони думають про яскраві сміливі кольори. Однак це не ідеальні кольори для раннього навчання. Колір впливає на мозок і може викликати хімічну реакцію. Наприклад, відтінки червоного можуть викликати хвилювання, в результаті чого поведінка сприймається як гіперактивність або навіть злість. Відтінки жовтого викликають почуття голоду.

Багато ресторанів швидкого харчування вибирають ці кольори для логотипів або кольорів будівель, щоб змусити людину повірити, що вони голодні та раді їсти. Надмірне використання жовтого кольору в дитячій кімнаті може залишити вчителя метушливими, емоційними дітьми, оскільки їхній мозок повідомляє їм, що вони голодні.

Відтінки синього можуть бути депресантом. Це не ідеальний колір для групової кімнати, особливо якщо хтось із дітей пережив травму. В ідеалі кольори повинні належати до зеленого, коричневого та сірого кольорів. Ці кольори ґрунтують дітей і допомагають їм відчувати причетність до світу.

Пластик, який часто активно використовується в середовищі раннього навчання, також може мати негативний вплив на поведінку. Його можна замінити плетеними кошиками та іншими більш природними контейнерами для зберігання іграшок та матеріалів. Кожна людина поглинає і викидає енергію. Залежно від приміщення цей обмін здійснюється без відома людини. У нашому просторі часто є речі, до яких ми від природи тягнемося, які допомагають поглинати енергію. Ці предмети виготовлені з натуральних матеріалів, таких як скло, дерево, бавовна та камінь тощо.

Однак, якщо ми наповнимо дитячі кімнати матеріалом, який не поглинає їхню природну енергію, наприклад, пластиком, результатом може стати такий, що кімната буде наелектризована. Зусилля, які дорослі витрачають на те, щоб зосередити увагу дітей і залучити їх, можуть бути марними. Такі прості зміни, як використання кошиків для зберігання іграшок, додавання килимів, рослин

або дерев'яних рам, а також додавання інших природних елементів не лише позитивно вплинуть на поведінку. Це також буде набагато естетичніше. Якщо ви працюєте в програмі, де зазвичай використовується багато пластику, знайдіть спосіб збалансувати це за допомогою деяких елементів, перелічених у цьому розділі.

Підбір і розміщення матеріалів

Частина фізичного середовища враховує вибір і розміщення матеріалів. Уже обговорюючи надмірне використання пластику в кімнатах, важливо зазначити, що матеріали, які вибираються для класних кімнат, повинні відповідати розвитку, а також культурі дітей, які відвідують групу.

Педагоги також повинні пам'ятати про те, як матеріали будуть організовані та доступні для дітей. Пам'ятайте про ці поради, обираючи відповідні матеріали:

- Упорядковуючи матеріали, слід враховувати здібності дітей у групі.
- Зберігайте відповідні матеріали у відповідних місцях (художні матеріали в мистецькому центрі, книги в бібліотеці), але дозвольте переміщати матеріали під час гри з одного центру в інший.
- Забезпечте достатньо матеріалів, щоб усі діти були залучені до діяльності.
- Розмістіть важкі речі на нижніх полицях.
- Чергуйте матеріали для сприяння інтересам дітей.
- Подбайте про особисті місця для зберігання (наприклад, кубики) як для дітей, так і для педагогів.
- Базовою практикою раннього навчання є те, що якщо матеріал зламаний, відсутні частини або іншим чином зношений, доцільно видалити ці матеріали з навколишнього середовища. Крім того, усі матеріали мають бути чистими та продезінфікованими відповідно до вказівок щодо ліцензування.
- Позначення на полицях друкованими малюнками та малюнками, де потрібно розмістити матеріали, допоможе дітям стати більш самодостатніми та

розвинути усвідомлення друкованих матеріалів. Деякі педагоги використовують кольорове кодування матеріалів, щоб зберегти порядок.

Екологічна естетика

При створенні предметно-розвивального простору, який буде сприяти навчанню, надихати на творчість і підтримувати соціальні стосунки; професіонал повинен враховувати такі характеристики навколишнього середовища, як освітлення, колір (як детально обговорювалося раніше в цьому розділі), скупченість, рівень шуму, безлад тощо. Під час проектування простору — будь-якого простору, створення привабливого та приємного середовища включає в себе роздуми про естетику простору.

Створення сприятливого середовища для дітей дошкільного віку – це мистецтво і наука, і іноді це може здатися непосильним.

Зменшення безладу є однією з цілей, яка матиме величезний вплив на навколишнє середовище, педагога та дітей, які ділять простір. Безлад може відвернути увагу навіть від найпривабливіших приміщень. Безлад зазвичай виникає повільно та виникає через:

- Невизначений простір для розміщення елементів
- Відсутність часу, щоб розставити речі на свої місця
- Відсутність достатньої організації

Погано організований простір із надмірним безладом завадить ефективному функціонуванню класу. Найкращий спосіб оцінити рівень захащеності – сфотографувати простір стоячи, сидячи в дитячому кріслі та сидячи на підлозі. Якщо ви не хочете показувати фотографію батькам або колегам через те, що матеріали неправильно зібрані або стос паперів потребує вашої уваги, тоді у вас є проблема безладу.

Дві інші характеристики предметно-розвивального простору, які не слід ігнорувати, це вплив скупченості та шуму. Обидва мають значний вплив на рівень стресу та можливості навчання. Іноді найкраще менше місця. Менша кількість предметів не дає дітям бути перевантаженими багатьма виборами, і є чітка мета того, що їм доступно.

Однак, обмежуючи предмети в зоні діяльності, найкраще часто міняти предмети, щоб діти мали доступ до нового освітнього досвіду. Якщо предмети залишаються незмінними, а діти не займаються тим, що пропонують, незабаром виникнуть проблеми з поведінкою. Шум також часто відволікає увагу, і його можна зменшити, додавши килими, гобелени або шумопоглинаючі елементи на стінах, а також розмістивши центри активності.

Створюючи простір для дошкільного навчання, слід враховувати освітлення. В ідеалі бажано багато природного світла. Коли потрібне додаткове освітлення; лампи, лампочки тощо. Велике люмінесцентне освітлення, яке часто зустрічається в приміщеннях, взаємодіє з мозком і може викликати такі проблеми, як головний біль і дратівливість.

Діти більш схильні відчувати, що вони можуть бути самими собою, коли їхнє середовище схоже на домашнє. М'які меблі, нетоксичні плани, природне або м'яке освітлення, декоративні штрихи, такі як килимки, сімейні фотографії дітей і персоналу, а також нейтральні кольори фарб допомагають створити предметно-розвивальний простір, який сподобається кожному в оточенні.

Окрім того, зауважимо, що наповнення зон предметно-розвивального простору відбувається з урахуванням виокремлених нами педагогічних умов:

1. Урахування індивідуально-вікових особливостей дітей дошкільного віку
2. Забезпечення безпеки всіх матеріалів і обладнання для дітей.
3. Наявність зон для різних видів діяльності: творчих, рухових, навчальних, ігрових.
4. Співпраця з батьками.

Висновки до розділу 2

Розроблення діагностичного інструментарію для оцінки якості предметно-розвивального середовища для старших дошкільників дозволяє здійснити всебічний аналіз ефективності його організації та відповідності умовам, що забезпечують комфортність, безпеку та всебічний розвиток дітей. У

ході дослідження нами було визначено ключові етапи діагностики: підготовчий, оцінювальний та підсумковий. Така структурованість забезпечує системний підхід до оцінювання, а розроблені критерії дозволяють враховувати всі значущі аспекти, пов'язані з фізичним і психоемоційним розвитком дошкільників.

На підготовчому етапі розроблено та детально описано критерії якості, які охоплюють основні компоненти предметно-розвивального середовища, зокрема: безпеку, доступність, естетичність, наявність зон активності, відповідність індивідуальним потребам дітей і співпрацю з батьками. Для реалізації оцінювання було підготовлено чек-листи, які дозволяють зафіксувати рівень відповідності кожного критерію на практиці. Це забезпечить педагога необхідними інструментами для проведення об'єктивного та якісного спостереження.

На етапі оцінювання кожний компонент предметно-розвивального середовища має бути детально проаналізований за встановленими критеріями, що дозволить отримати вичерпні дані про стан і відповідність середовища освітнім вимогам. Оцінювання забезпечить можливість виявити рівні якості: високий, середній або низький, що слугує основою для формування висновків та рекомендацій щодо покращення.

Особливо важливим є підсумковий етап, де результати діагностики дозволяють здійснити комплексний аналіз якості предметно-розвивального середовища та виробити рекомендації для його покращення. На основі принципів партнерства, активності, зонування, індивідуального підходу, динамічності та гармонійності, закладених у модель оцінювання, можна впевнено констатувати, що структуроване середовище сприяє розвитку всіх сторін особистості дитини, її когнітивного, емоційного, фізичного та соціального зростання.

Важливим висновком є те, що предметно-розвивальне середовище має бути наповнене змістовними матеріалами та умовами, що стимулюють активність, творчість, дослідницьку поведінку та інші види діяльності,

відповідно до вікових особливостей дітей. Зони активності, що охоплюють творчі, сюжетно-рольові, наукові, сенсорні та інші зони, створюють середовище, в якому діти можуть вільно реалізовувати свої інтереси та здатності. Таке середовище не тільки сприяє розвитку кожної дитини, але й полегшує процес виховання та навчання, надаючи педагогу можливість ефективно підтримувати розвиток дітей.

Таким чином, розроблений діагностичний інструментарій є дієвим засобом для моніторингу якості предметно-розвивального середовища та виявлення можливостей для його вдосконалення. Реалізація на практиці принципів індивідуального підходу, безпеки, естетичності та виокремлених нами педагогічних умов, зокрема співпраці з батьками дозволить створити гармонійний простір, який максимально сприятиме всебічному розвитку дітей та їхній підготовці до шкільного навчання.

ВИСНОВКИ

Завдання нашої наукової роботи були: .

- На основі аналізу психолого-педагогічної літератури уточнити зміст поняття «предметно-розвивальне середовище»; проаналізувати характеристики предметно-розвивального середовища та підходи до його організації.

- Проаналізувати особливості створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку.

- Розробити діагностичний інструментарій: визначити критерії, показники та рівні якості предметно-розвивального середовища в групах в групах дітей старшого дошкільного віку

- Обґрунтувати й аргументувати педагогічні умови створення предметно-розвивального середовища в групах дітей старшого дошкільного віку. Розробити модель предметно-розвивального середовища в групі дітей старшого дошкільного віку.

На основі виконання завдань роботи можна зробити такі висновки:

Аналіз поняття «предметно-розвивальне середовище» дозволив уточнити його зміст у психолого-педагогічному контексті, що розкриває середовище як комплекс матеріальних, психологічних та культурних факторів, які сприяють гармонійному розвитку дитини. З'ясовано, що предметно-розвивальне середовище забезпечує самостійну пізнавальну діяльність та підтримує соціалізацію дитини, створюючи умови для її активної взаємодії з оточенням.

Аналіз особливостей створення предметно-розвивального середовища у старших дошкільників показав, що важливими є зонування простору, забезпечення безпечності та доступності матеріалів, а також відповідність середовища інтересам та віковим особливостям дітей. Це середовище стимулює розвиток когнітивних, комунікативних та соціальних навичок.

Нами розроблений діагностичний інструментарій, який дасть можливість чітко визначити критерії, показники та рівні якості предметно-розвивального середовища для дітей старшого дошкільного віку. Діагностичний інструментарій, зокрема чек-листи, дозволить об'єктивно оцінювати рівень відповідності середовища освітнім вимогам та виявляти можливості для його вдосконалення.

Обґрунтування педагогічних умов дозволило сформулювати необхідні вимоги до створення предметно-розвивального середовища: врахування індивідуально-вікових особливостей дітей, забезпечення їхньої фізичної та емоційної безпеки, створення зон для різних видів діяльності та активна співпраця з батьками. Також нами розроблена модель предметно-розвивального середовища, що інтегрує основні принципи та методи його організації в групах старшого дошкільного віку.

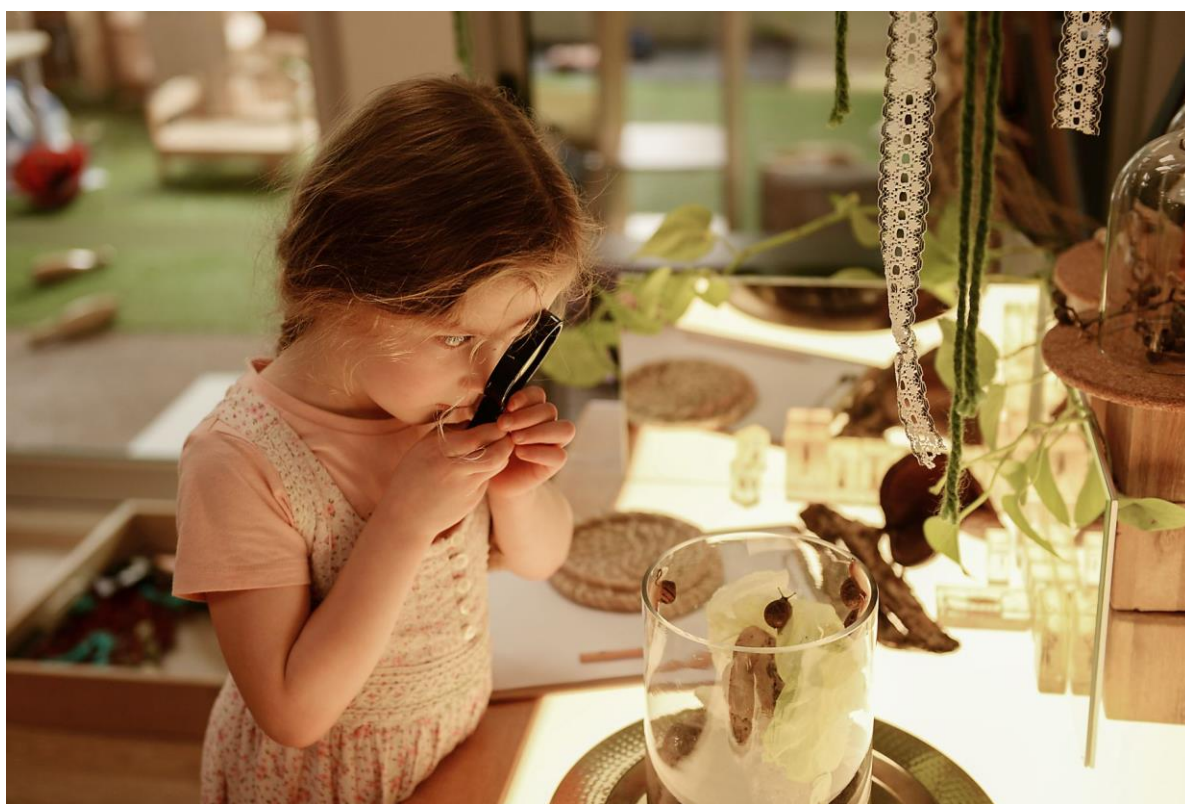
Виконання поставлених у роботі завдань сприяло формуванню цілісного уявлення про якісне предметно-розвивальне середовище, яке підтримує всебічний розвиток особистості дитини, формуючи її готовність до подальшого навчання та соціальної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 31.10.2024)
2. Бірмаєр, Массачусетс, (2015) Натхненний Реджіо Емілія: Нова навчальна програма в середовищі навчання, орієнтованому на відносини. Молодих дітей, 70 (5). URL: <https://www.naeyc.org/resources/pubs/yc/nov2015/emergent-curriculum> (дата звернення: 31.10.2024)
3. Грінман, Дж. (2007). Турботливі простори, навчальні місця: дитяче середовище, яке працює. Exchange Press, Inc.
4. Державні санітарні правила і норми ДСанПіН 5.5.6.012-98 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0012588-98#Text> (дата звернення: 31.10.2024)
5. Додж, Д.Т., Хероман, К., Берке, К., Бікарт, Т., Колкер, Л., Джонс, К., Коплі, Дж., і Діге, Дж. (2016). Творча навчальна програма для дошкільного закладу (6 -е вид.). Teaching Strategies, Inc
6. Закон України «Про дошкільну освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 31.10.2024)
7. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 31.10.2024)
8. Корисна інформація батькам – на що треба звернути увагу перед покупкою дитячої іграшки URL: <https://dpss.gov.ua/news/korisna-informaciya-batkam-na-shcho-treba-zvernuti-uvagu-pered-pokupkoyu-dityachoyi-igrashki> (дата звернення: 31.10.2024)
9. Матеріали для дитячих меблів: параметри вибору URL: <https://divani-kiiev.com.ua/uk/materialy-dlya-detskoy-mebeli-parametry-vybora.html> (дата звернення: 31.10.2024)

10. Організація предметно-розвивального середовища URL: <https://last-hust.dytsadok.org.ua/predmetno-rozvivalne-seredovische-10-46-50-01-08-2019/> (дата звернення: 31.10.2024)
11. Писарчук О. Т. Особливості формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Педагогіка. 2014. № 4. С. 9–17.
12. Про Національну доктрину розвитку освіти в Україні у XXI ст URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 31.10.2024)
13. Сайт Педрада. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2842-yak-stvoriti-nnovatsyne-rozvivalne-predmetne-seredovishche> (дата звернення: 31.10.2024)
14. Секрети реджіо-педагогіки: що це таке і в чому її популярність URL: <https://vseosvita.ua/c/news/post/3966> (дата звернення: 31.10.2024)
15. Сутність поняття «розвивальне середовище» закладу дошкільної освіти URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/31_2020/part_4/26.pdf (дата звернення: 31.10.2024)
16. Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика / за заг. ред. В. Калашника. Харків : ФОП Співак, 2009. 960 с
17. Sussna, A. G. (1995). The educational impact on preschool teachers of adaptation of the Reggio Emilia documentation process. Doctoral Dissertations Available from Proquest
18. The use of appropriate colors in the design of children's rooms: A Short Review URL: https://ijp.mums.ac.ir/article_3204.html (дата звернення: 31.10.2024)

ДОДАТКИ

НАТХНЕННЯ В ПІДХОДІ РЕДЖО ЕМІЛІЯ

Цей підхід базується на передумові, що діти мають вроджену цікавість і креативність, які спонукають їх досліджувати та відкривати навколишній світ.

ПОРАДИ СПОЖИВАЧАМ, ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ ПРИ КУПІВЛІ ДИТЯЧИХ ІГРАШОК

ПОРАДИ СПОЖИВАЧАМ що потрібно знати при купівлі дитячих іграшок

Звертайте увагу на маркування

 перегляньте сайт svaga.gov.ua - база небезпечної нехарчової продукції

 попереджувальні написи із коротким поясненням небезпеки, які повинні передувати словам "Увага" або "Попередження"

 найменування та місцезнаходження виробника, імпортера

 позначення типу, номера партії, серійного номера чи моделі або іншого елемента, що дає змогу їх ідентифікувати

 інструкція з експлуатації, схема користування, які надруковані на упаковці, на корейому листі або у вигляді брошури
правила та види обробки-миття, чищення дезінфекція та їх утилізації в разі потреби

 знак відповідності технічним регламентам

Слід звернути увагу на

 чи достатньо іграшка міцка, чи не м'яка вона ушкоджена, чи міцно приєднані дрібні деталі

 чи немає різкого і непрямомого запаху

 чи безпечна конструкція іграшки: відсутність різких кутів, гострих країв

 чи нанесена стійка фарба, яка не змиється іграшкою

 чи відповідає іграшка віку дитини

Спеціальні попередження та позначення щодо обережності під час користування окремими категоріями іграшок

 Іграшки, не призначені для користування дітьми віком до 36 місяців
 ✓ "Не призначено для дітей віком до 3 років"
 ✓ "Не призначено для дітей віком до 36 місяців"
 ✓ зображення

 Функціональні іграшки
 ✓ Використовувати під безпосереднім наглядом дорослої особи"
 ✓ та супроводжуватися інструкцією:
 - попередження, що порушення рекомендацій стосовно їх використання призведе до виникнення небезпек

 Іграшки для стимулювання активності
 ✓ "Лише для використання в домашніх умовах"
 ✓ та у разі потреби супроводжуватися інструкцією:
 - про правильний монтаж іграшки
 - про поверненню, на яку встановлюють таку іграшку
 - на необхідність проведення перевірок
 - та технічного обслуговування основних частин

 Іграшки для гри на воді
 ✓ Використовувати лише у воді, в якій дитина відчуватиме дно під ногами, та під наглядом дорослої особи"

 Імітатори захисних масок і шоломів
 ✓ "Ця іграшка не забезпечує захисту"

Ковзани, роликові ковзани, ролики, скейтборди, самокати та іграшкова велосипеди
 ✓ "Необхідно використовувати захисне спорядження. Не використовувати під час дорожнього руху"
 ✓ та супроводжуватися інструкцією:
 - попередження про те, що нею необхідно користуватися обережно (у разі потреби на рекомендованому закритому спорядженні)

Хімічні іграшки
 ✓ "Не призначено для дітей віком до ___ років. Використовувати під наглядом дорослої особи"
 ✓ та супроводжуватися інструкцією, в якій містяться:
 - попередження про небезпечний характер певних речовин або сумішей
 - попередження про вжиття запобіжних заходів для уникнення небезпек
 - інформація про надання першої допомоги
 - про зберігання іграшки в місці, недоступному для дітей певного віку

Іграшки, що розміщені в харчових продуктах
 ✓ "Усередині іграшка. Рекомендується нагляд дорослої особи"

Іграшки, призначені для навішування над коляскою, дитячим ліжком або дитячою коляскою за допомогою мотузок, шнурів, резинки чи ремінців
 ✓ "Для запобігання можливому травмуванню висадком заплутування змінь цієї іграшки, коли дитина намагатиметься піднятися на руки, коліна або в пошування повзання"

Пакування для ароматичних речовин у настільних іграх для розвитку органів нюху, косметичних наборах і іграх для розвитку смакового сприйняття
 ✓ "Містить ароматичні речовини, що можуть спричинити алергію"

умовна температура кольору	теплі кольори	Жовті, оранжеві, червоні відтінки сприймаються як теплі, з жовтим кольором у ролі полюса тепла. Сині і зелені тони сприймаються головним чином як холодні кольори, з синім кольором у ролі полюса холоду; залежно від середовища кожен колір може здаватися холоднішим або теплішим, а зелений сприймається як теплий або холодний залежно від того, більше у ньому жовтого чи синього.
	холодні кольори	
умовна вага кольору	важкі кольори	Умовна вага кольору залежить у першу чергу від яскравості, але також від насиченості. Світлі кольори з низькою насиченістю сприймаються як легкі, а темні, з високою насиченістю – як важкі. Умовна вага залежить також від відтінку – так, синій здається важчим від зеленого, який у свою чергу умовно важчий від червоного.
	легкі кольори	
умовна віддаленість кольору	далекі кольори	Головним фактором, що визначає "віддаленість" кольорів, є насиченість – насичені кольори завжди здаються ближчими, аніж приглушені. Враження близькості дають також теплі кольори, в той час як холодні віддаляють, створюючи простір. Як правило, світлі й насичені кольори неначе "виходять наперед", а темні – умовно "відступають". Особливо створює враження віддаленості синьо-зелене забарвлення через асоціації з явищем повітряної перспективи.
	близькі кольори	

Зона творчості

Зона конструювання

Зона сюжетно-рольової гри

Мовна зона

Бібліотечна зона

Математична зона

Музична зона

Сенсорна зона

Наукова зона

Наукова/дослідницька зона

